

บทที่ 5 ผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนา รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยความร่วมมือของชุมชนตำบลห้วยแร่ อำเภอเมือง จังหวัดตราด เริ่มมาจากการที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วมเวทีประชาคมของกลุ่มอำเภอตราดที่จัดขึ้น ณ ตำบลเนินทราย อำเภอเมือง จังหวัดตราด เมื่อกันยายน 2548 ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกองทุนของสหภาพยุโรปและสหประชาชาติ ในการสร้างจิตสำนึกในการรักษาสีงแวดล้อมโดยพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นมาร่วมกับชุมชน ความรู้จักมักคุ้นที่เกิดขึ้นและการเชิญชวนให้เข้าไปเที่ยวชม ตำบลห้วยแร่ มีผลทำให้ผู้วิจัยมีโอกาสใช้ชีวิตแบบชาวบ้าน โดยการนำการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยกระบวนการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม เข้ามาประยุกต์ใช้อย่างไรก็ตาม การนำเสนอผลการวิจัยในบทนี้ได้แบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 วิธีการพัฒนาแผนปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ตอนที่ 2 กระบวนการศึกษาศักยภาพของฐานทรัพยากรท่องเที่ยวตำบลห้วยแร่

ตอนที่ 3 รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมกับชุมชนห้วยแร่

ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวสามารถอธิบายเป็นขั้นตอนได้ดังนี้

5.1 วิธีการพัฒนาแผนปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผลการวิจัยเกี่ยวกับวิธีการพัฒนาแผนปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ครั้งนี้ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวคิดของ Garrod's Model (Garrod, 2003, p. 46) ที่กำหนดขั้นตอนไว้ 8 ขั้นตอนในการสร้างรูปแบบเพื่อการมีส่วนร่วมในการวางแผนและการบริหารจัดการเชิงนิเวศที่ให้ความเห็นว่าการวางแผนโดยชุมชนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น จะต้องกำหนดกลไกการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมเป็นลำดับแรก และการมีส่วนร่วมดังกล่าวนี้จะฝังเป็นรากลึกลงระยะเวลาของการวิจัยในระยะ 2 ปี ซึ่งหากขาดการมีส่วนร่วมในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งงานวิจัยไม่สามารถสำเร็จได้ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาแผนปฏิบัติการท่องเที่ยวตำบลห้วยแร่นั้น ต้องใช้กระบวนการทำแผนปฏิบัติการทั้งสิ้น 8 ขั้นตอนตามข้อค้นพบดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดกลไกการมีส่วนร่วมที่เหมาะสม

ขั้นตอนนี้ได้สร้างสัมพันธภาพ โดยใช้เทคนิค A-I-C (Appreciation – Influence - Control) ซึ่งเป็นเทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์โดยการระดมสมอง โดยที่ประชาคมครั้งแรกสุดเริ่มขึ้นเมื่อ 13 พฤศจิกายน 2548 ที่ศาลาการเปรียญวัดคลองขุด ตำบลห้วยแร่ ซึ่งผู้นำได้ประสานกลุ่มชาวบ้านมาร่วมประชุมจากทั้งตำบลจำนวนถึง 350 คน ในการสร้างสัมพันธภาพให้ชุมชนแบ่งเป็นกลุ่มตามหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน และให้แต่ละกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกันโดยกำหนดให้สร้างเจดีย์จากหลอดกาแฟและเข็มหมุด ให้มีความสวยงาม ความคงทนและสร้างสรรค์ ใช้เวลาในการประดิษฐ์ 20 นาที แล้วให้ทุกกลุ่มมาวิเคราะห์ประเด็นการทำงานกลุ่มเป็นอย่างไร มีความขัดแย้งภายในกลุ่มหรือไม่ และการสื่อสารทำความเข้าใจภายในกลุ่มเป็นอย่างไร ตลอดจนความร่วมมือร่วมใจ และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น และภายหลังจากที่แต่ละกลุ่มนำเสนอ วิทยากรซึ่งเป็นผู้วิจัยและผู้ช่วยวิทยากร ได้สรุปใจความสำคัญจากการนำเสนอของชาวบ้าน โดยให้ความสำคัญในการทำงานร่วมกัน ในขณะที่ดำเนินกิจกรรมจะมีผู้ทำหน้าที่เป็นผู้นำเพื่อให้เกิดความสำเร็จและประการสำคัญปัจจัยแห่งความสำเร็จขึ้นอยู่กับการวางแผนในการดำเนินการ มีความร่วมมือช่วยเหลือกัน แบ่งหน้าที่ในการทำงาน และมีการตัดสินใจร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การตระหนักถึงคุณค่าของกระบวนการทำงานให้เกิดความสำเร็จได้ก็เพราะการมีส่วนร่วมของสมาชิกภายในกลุ่ม

กิจกรรมลำดับขั้นต่อไปให้ชุมชนในที่ประชุมได้แสดงความรู้สึกในความคาดหวังสิ่งที่ดี (Appreciation) ที่เป็นที่น่าพึงปรารถนาของชุมชน ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกกลุ่มมีความพึงพอใจที่ได้มาร่วมกันทำกิจกรรมและความคาดหวังของพวกเขาคือการได้รับโอกาสมาแสดงความคิดเห็นร่วมกัน และจุดประกายให้เห็นถึงความสำคัญของความสามัคคีจากบทเรียนในการสร้างเจดีย์ร่วมกันของแต่ละกลุ่ม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าปัจจัยแห่งความสำเร็จในการทำงานคือการมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกัน ในกระบวนการทำงานมีการแบ่งปันหน้าที่ แต่ก็มีภาระสนับสนุนซึ่งกันและกัน และเมื่อมีความขัดแย้งในการเห็นความคิดเห็นหรือจุดมุ่งหมายในการทำงานได้อาศัยกระบวนการกลุ่มเป็นทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ทั้งนี้กระบวนการกลุ่มเป็นเครื่องมือสื่อสารสร้างความเข้าใจ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าชุมชนให้ความสำคัญมากที่สุดในเรื่องของการมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกัน อย่างไรก็ตาม ผลของการเปิดเวทีครั้งนี้ยังเกิดผลดีในด้านที่ชุมชนโดยปกติไม่ค่อยมีเวทีประชาคมขนาดใหญ่เช่นนี้ ได้มีโอกาสมาพบปะกัน ทำกิจกรรมในลักษณะที่แปลกออกไปร่วมกัน ขณะเดียวกันก็เริ่มเกิดความคุ้นเคยกับผู้วิจัยและคณะพร้อมๆกับได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการริเริ่มทำให้ ตำบลห้วยแร่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งไม่เคยมีความพยายามร่วมมือในระดับขนาดใหญ่เช่นนี้มาก่อนในตำบล

นอกจากนี้การกำหนดบทบาท ซึ่งยังเป็นขั้นตอนที่ใช้เทคนิค A-I-C อย่างต่อเนื่อง จากครั้งที่ได้เปิดเวทีครั้งที่ 1 ผู้วิจัยได้แจ้งให้ชุมชนในที่ประชุมได้รับทราบถึงการที่ประชาคมห้วยแร้ง จะมีส่วนร่วมโดยการเป็นอาสาสมัครในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากการใช้ฐานทรัพยากรในพื้นที่ และการร่วมกันจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยว เพื่อแสวงหาอาสาสมัครในเปิดเวทีประชาคมครั้งต่อไป อย่างไรก็ตาม การเปิดเวทีประชาคมครั้งที่ 2 ที่ศาลาการเปรียญวัดคลองขุด ตำบลห้วยแร้ง เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2548 ได้มีการเสนอให้จัดตั้งคณะผู้ช่วยนักวิจัยของตำบลประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 75 คน ซึ่งเป็นตัวแทนจากกลุ่มประชากรเป้าหมาย ซึ่งจะเป็กลุ่มแกนในการทำหน้าที่ต่อไป

ผลการวิจัยพบว่า หลังจากการเปิดเวทีประชาคมครั้งที่สอง ได้เกิดกระบวนการรวมกลุ่ม การท่องเที่ยวตำบลห้วยแร้ง จากอาสาสมัครจำนวน 178 คน ซึ่งจะมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็น และเป็นผู้สำรวจเก็บข้อมูลซึ่งในการระดมความคิดเห็นดังกล่าวได้ให้ความสำคัญในการกำหนดบทบาท ของสมาชิกกลุ่มในการทำหน้าที่ในเรื่องของการท่องเที่ยว ในจำนวนนี้ได้อาสาสมัครทำหน้าที่ 75 คน เป็นคณะผู้ช่วยนักวิจัยเพื่อทำการศึกษาเบื้องต้นร่วมกัน โดยการร่วมกันศึกษาภาคสนามเพื่อสำรวจ บริบททางพื้นที่และฐานทรัพยากรธรรมชาติคลองห้วยแร้ง อย่างไรก็ตาม จากกระบวนการใช้เวทีประชาคม เพื่อสร้างสัมพันธภาพและการกำหนดบทบาทโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนตั้งแต่เริ่มต้นนั้น ทำให้เกิดสัมพันธภาพภายในชุมชนกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในเรื่องการท่องเที่ยว ชุมชนได้รับรู้ถึงบทบาท ของตนเองและได้เกิดคณะผู้ช่วยนักวิจัยขึ้นมาทำหน้าที่เพื่อชุมชนในท้องถิ่นโดยประสานให้ความร่วมมือ กับผู้วิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเบื้องต้นและให้เกิดการศึกษา และเรียนรู้ร่วมกัน

จากกระบวนการในขั้นตอนที่ 1 ซึ่งได้รับฉันทานุมัติค่อนข้างสูงมากจากชุมชน ในท้องถิ่นโดยพิจารณาจากจำนวนผู้มีส่วนร่วมและอาสาสมัครในชุมชน ขั้นตอนนี้เป็นการต่อยอดจาก ขั้นตอนที่ 1 เป็นการหาหลักเกณฑ์เบื้องต้นว่าจะทำอย่างไร ในการวางแผนและการจัดการท่องเที่ยว โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในขั้นนี้ถ้าหากชุมชนไม่เห็นด้วยกับการมีบทบาทตามกระบวนการนี้ การวิจัยก็คงไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ ซึ่งผู้วิจัยตระหนักดีว่า ก่อนมีการตั้งคณะผู้ช่วยนักวิจัยเกิดขึ้น ก็จำเป็นต้องให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่ตอนเริ่มต้น ดังนั้นจึงสร้างหลักเกณฑ์พื้นฐาน ในการดำเนินกิจการร่วมกันด้วยเทคนิคในการประชุมครั้งนี้ใช้การ์ดเทคนิค ที่ให้ผู้ร่วมประชุมทุกคน เขียนหลักเกณฑ์การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกัน

ผลการวิจัยพบว่า การหารือเมื่อ 10 ธันวาคม 2548 ที่ศาลาเอนกประสงค์ หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยแร้ง มีการกำหนด (1) กลุ่มแกนเพื่อการทำงาน (Coalition-Building) ประกอบด้วย กลุ่มวิชาชีพที่ใช้วิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน คือ กลุ่มชาวสวนผลไม้ กลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน

กลุ่มชาวสวนยาง กลุ่มครูอาจารย์และนักเรียน กลุ่มข้าราชการในท้องถิ่นตำบลห้วยแครง และผู้สังเกตการณ์ภาคีรัฐซึ่งเป็นข้าราชการจากส่วนกลาง โดยฝ่ายต่างๆ ได้แสดงความปรารถนาในการจะทำหน้าที่และให้ความร่วมมือในเรื่องการท่องเที่ยวของชุมชน (2) การเป็นหุ้นส่วน (Partnership) การที่ทุกฝ่ายที่มีส่วนได้ส่วนเสียได้เข้ามาร่วมมือกัน และมีความปรารถนาร่วมกันในการจะนำการท่องเที่ยวตำบลห้วยแครงจากการคิดที่ทุกคนได้ช่วยเหลือ เขียนข้อความไว้เป็นประหนึ่งสัญญาประชาคมที่จะร่วมทำงานกันโดยกลุ่มชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอาสาสมัครในสัดส่วนที่เป็นสตรีและเยาวชนจำนวนมากถึง 30 คน ได้ให้ความสำคัญในการเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งโดยการให้คำมั่นต่อกันของกลุ่มสำหรับกลุ่มเรื่อกล่าวว่าเป็นหน้าที่ของกลุ่มในการเข้าร่วมกิจกรรม ส่วนกลุ่มองค์กรรัฐในพื้นที่ได้ให้ความสนใจในการมีส่วนร่วม ดังนั้นในกระบวนการที่ใช้การ์ดเทคนิคเป็นการสร้างพันธสัญญาร่วมกันโดยเป็นการดึงกลุ่มต่างๆ ที่มีความแตกต่างหลากหลายมาทำงานร่วมกัน ในเรื่องเดียวกัน

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างเสริมความเข้มแข็งต่อกลไกที่จะมาสนับสนุน

การดำเนินกระบวนการในส่วนนี้ ใช้เทคนิคการประชุมอย่างไม่เป็นทางการ โดยเกิดจากการที่ชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มคณะผู้ช่วยนักวิจัยได้เสนอว่าขอพบปะอย่างไม่เป็นทางการกับนักวิจัยเดือนละ 2 ครั้ง ระหว่างมกราคม-มีนาคม 2549 (หลังจากนั้นคือ เมษายน - พฤษภาคม จะเป็นระยะของการเก็บผลไม้ ทำให้ชาวบ้านไม่มีเวลา) ทั้งนี้ชุมชนเริ่มเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นได้ในตำบลห้วยแครง นักวิจัยได้ให้ข้อคิดเห็นว่า กลไกการทำงานของชุมชนจะได้รับการสนับสนุนให้เข้มแข็งขึ้นโดยการเชื่อมโยงกับองค์กรภาครัฐ ได้แก่ อบต. อบจ. สำนักงานจังหวัด กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเครือข่ายกลุ่มอำเภอตราดที่ได้รับทุนสนับสนุนด้านการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมจาก UNDP และองค์กรภาคเอกชนต่างๆ

ในขณะเดียวกันผู้วิจัยได้แสดงบทบาทในฐานะนักวิชาการให้ความรู้แก่คณะผู้ช่วยนักวิจัยและชุมชน โดยให้ชมภาพยนตร์จากเครื่องฉาย (VCD) ในเรื่องของกระบวนการวิจัยที่บ้าน โดยชุมชนคุ่มน้ำสงครามและเอกสารส่งเสริมความรู้ด้านการจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบไปด้วยแหล่งน้ำ ป่าไม้ ภูเขา ป่าชายเลน และทะเลที่มีความเชื่อมโยงกันและกัน

ผลการวิจัยพบว่า การสร้างเสริมความเข้มแข็งต่อกลไกที่จะมาสนับสนุนในกระบวนการดำเนินงาน โดยการร่วมมือในการดำเนินงานร่วมกันในระดับท้องถิ่น ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ได้มุ่งเน้นความร่วมมือในองค์กรต่างๆ ด้วยความเหมาะสม ปรากฏว่ากลไกการสนับสนุนที่ดีและเป็นพื้นฐานมาจากการจัดตั้งคณะผู้ช่วยนักวิจัยจากชุมชนที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยให้สมาชิกผู้วิจัยเป็นผู้ที่แสดงบทบาทแทนชุมชนในท้องถิ่น โดยการจัดลำดับความสำคัญและให้ความรู้แก่ชุมชนในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กระบวนการนี้ทำให้เกิดภาวะผู้นำทางชุมชนในระยะยาว

นำไปสู่การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชน และไปสู่การวางแผนและการพัฒนารูปแบบการจัดการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้สามารถดำเนินไปได้ด้วยดี

ขั้นตอนที่ 4 การดำเนินการศึกษาเบื้องต้น

ในขั้นตอนนี้เป็นการเลือกแสวงหาภาพรวมของพื้นที่ในด้านเศรษฐกิจ สังคมและ
สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะชี้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนจะมีประสิทธิภาพเพียงใดหรือไม่ชุมชนในท้องถิ่น
มาถึงกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างไรและมีข้อจำกัดเพียงใด

ผลการวิจัยพบว่า การออกสำรวจภาคสนามเป็นการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเพื่อค้นคว้า
หาฐานทรัพยากรของตำบลห้วยแร่ ในสถานการณ์ปัจจุบันระหว่าง 2-3 ธันวาคม 2548
โดยจัดแบ่งหน้าที่ในการสำรวจเป็นกลุ่มๆ คือ

- 1) กลุ่มประชาคมของแต่ละหมู่บ้าน ทำการสำรวจฐานทรัพยากรเพื่อ
การท่องเที่ยวในแต่ละหมู่บ้านของตนเอง
- 2) กลุ่มเรือประมง ทำการสำรวจลำคลองห้วยแร่
- 3) กลุ่มชาวสวนผลไม้ ทำการสำรวจชนิดของผลไม้ที่ปลูกในตำบลห้วยแร่
- 4) กลุ่มเยาวชน ออกไปสำรวจภูมิปัญญาในท้องถิ่น

นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบอีกว่า พื้นที่ของแต่ละหมู่บ้านมีศักยภาพในการบริหาร
จัดการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันดังนี้

พื้นที่หมู่ที่ 1 เป็นสถานที่ตั้งทำการขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแร่
จุดลำคลองห้วยแร่เชื่อมโยงคลองเขาสมิง มีบ้าน 100 ปี ซึ่งเป็นบ้านเก่าของเอกชน ต้นลำพู
เป็นที่อยู่ของหิ้งห้อย มีบ่อนหินกลางคลอง ที่เป็นสัญลักษณ์ของห้วยแร่ในอดีต

พื้นที่หมู่ที่ 2 มีวัดคลองขุดเป็นที่เก่าแก่อันดับ 3 ของจังหวัดและโรงเรียนเก่าแก่
อายุกว่า 50 ปี มีสะพานแขวนข้ามลำคลองมีส่วนยางพารา, ผลไม้ นาข้าว, ไร่, กล้วย, ต้นไม้สีเขียว,
ต้นไม้พะยอมที่ใหญ่

พื้นที่หมู่ที่ 3 มีสวนผลไม้, ยางพารา อ่างน้ำบางปรุง, ผลไม้สับปะรด เป็นหมู่บ้าน
ที่มีความร่มรื่น

พื้นที่หมู่ที่ 4 มีพื้นที่ติดต่อหมู่ที่ 2 หมู่ที่ 7 และหมู่ที่ 5 มีลำคลองห้วยแร่
เป็นต้นกำเนิดของลำว่า “ห้วยแร่” จากคำบอกเล่าคนเฒ่า คนแก่ ว่ามีหินใหญ่กลางหนองน้ำห้วยแร่
มีรูปร่างเหมือนนกอีแร้ง มีไก่อชน มีการทำกรรงนกเขา

พื้นที่หมู่ที่ 5 มีเกวียน ต้นหมาก, มะพร้าว, สวนผลไม้, ยางพารา, พื้นที่ติดลำคลอง

พื้นที่หมู่ที่ 6 มีสวนสับปะรดตราดสีทองเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดตราด ต้นตะเคียนคู่, แก่งหินลาด, ต้นสำโรง และมีกิจกรรมแต่งกายไทย-มอญ มีการทำบุญร่วมกัน สินค้าหนึ่งผลิตพันธุ์หนึ่งตำบล คือสับปะรดหวาน

พื้นที่หมู่ที่ 7 ดินแม่น้ำตราด 3 แยกปากคลองพืด ศาลเจ้า มีนาข้าว นาทุ้ง และสวนผลไม้

พื้นที่หมู่ที่ 8 มีบ้านหลังคามุงจากที่เก่าแก่ ไม่มีไฟฟ้าใช้ และมีโรงเรียนเขาน้อยวิทยาคม ที่ภูมิทัศน์สวยงามมีการอนุรักษ์และการปรับปรุงอยู่เสมอ ตลอดสวนสมุนไพรบนเขา

พื้นที่หมู่ที่ 9 ดิคริมคลอง มีหิ้งห้อย มีแก่ง มีอ่างตะกาด ในอ่างน้ำก็มีสวนบัวที่สวยงาม มีต้นมะม่วงหวา ซึ่งเป็นต้นไม้ที่เก่าแก่

พื้นที่หมู่ที่ 10 มีสวนผลไม้ ยางพารา มีแก่งคลองพืด มีทิวเขาที่ยังคงสภาพที่สมบูรณ์

พื้นที่หมู่ที่ 11 เป็นพื้นที่มีต้นน้ำภูเขาป่าไม้ มีแก่งมาก มีสวนผลไม้ มีต้นไม้ไผ่ และพื้นที่สวนยาง ซึ่งเชื่อมติดพื้นที่ป่าขนาดใหญ่ของเขาคะโปน

ผลการวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน แสดงให้เห็นว่า กลุ่มเรือประมงประกอบด้วยชาวประมงพื้นบ้านใช้เรือประมงขนาดเล็กติดเครื่องหางยาว 10 ลำ พร้อมด้วยคนในเรือลำละ 2 คน ได้ทำการสำรวจลำน้ำคลองห้วยแวงระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร จากท่าเรือหน้าวัดคลองขุดขึ้นไปถึงแก่งตาโหมกซึ่งยังมีชุกที่สุดเหนือสุด ผู้ร่วมสำรวจที่เป็นชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่ไม่เคยมีประสบการณ์แล่นเรือไกลขนาดนี้เพราะมีความเคยชินกับการทำประมง จับกุ้ง ตกปลา หมอยคิบ หอยขม ซึ่งทำกันตามพื้นที่ลำคลองด้านใต้เป็นส่วนใหญ่ การสำรวจพบว่ามีแก่งสลับห้วงน้ำ 18 แก่ง แก่งสลับห้วง หมายความว่า เป็นบริเวณที่มีหินโผล่ขึ้นเหนือน้ำและมีห้วงน้ำเกิดขึ้น บริเวณนี้จะมีน้ำตลิ่งระดับ ดังนั้นแก่งจึงเปรียบเสมือนฝายน้ำล้นธรรมชาติที่ชะลอการไหลของน้ำตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อชาวสวนในหน้าแล้ง ก่อให้เกิดทัศนียภาพที่น่าชมมากการแล่นเรือผ่านแก่งจะต้องเป็นชาวประมงที่มีความชำนาญจากประสบการณ์หากินตามลำน้ำที่ทำอยู่เป็นประจำจะช่วยให้ลำเรือไม่ครูดกับกองหินตามแก่ง ข้อมูลชี้ให้เห็นว่า ตามลำน้ำในคลองบริเวณด้านบน ในฤดูฝนจะเป็นบริเวณน้ำจืดโดยตลอด ด้านล่างลงไปจะเป็นน้ำจืดสลับน้ำกร่อย ทั้งนี้คลองห้วยแวงเป็นต้นน้ำของแม่น้ำตราดที่ไหลลงสู่อ่าวตราด โดยที่คลองน้ำไหลพาดผ่านทุกหมู่บ้านในตำบลห้วยแวงในลำน้ำพบว่ามีปลาชนิดน้ำจืด ปลากระพง ปลาซ่า ปลาสุก ปลาตะเพียน ปลาชะโด ซึ่งสามารถจับมาเป็นอาหาร นอกจากนี้ยังมีปลาสวยงามได้แก่ปลาเสือ ปลาแรด ปลาชิลอน ปลาเสือพ่นน้ำ ปลาผี ปลาเฉียว ซึ่งอาศัยในน้ำกร่อย ดังนั้น สัตว์น้ำอื่นๆ ได้แก่ กุ้งหลวง ปูดำ แมงกะพรุนขาว

แมงกะพรุนนี้จะบอกถึงความสะอาดของลำน้ำ จึงมาปรากฏตัว ถ้าหากเกิดมีหมาเฝ้าลอยมาเพียงตัวเดียว พวกแมงกะพรุนมันก็จะหายไปหมด นอกจากนี้ก็มีหอยขม หอยคืบ บริเวณสองฝั่งคลองตอนล่าง เป็นป่าจากขึ้นไปตอนเป็นป่าไม้ผสมผสานกับไม้ยืนต้นเช่น ต้นสิระมัน ต้นโพธิ์ ต้นมะเดื่อ ต้นลำพู เนื้อขึ้นไปจะปรากฏว่ามีต้นจิก ต้นกุ่ม ต้นโศก และต้นครุฑ ต้นครุฑนี้เข้าใจว่าชาวฝรั่งเศส ณะยึดครองจังหวัดตราดอาจเป็นผู้ตั้งชื่อ ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปีดอกไม้จากต้นไม้นี้เหล่านี้ จะแบ่งบานและส่งกลิ่นหอมทั้งคลอง (ซึ่งได้มีโอกาสสำรวจต่อเนื่องในระยะต่อไป)

ส่วนผลการวิจัยเชิงสำรวจของกลุ่มชาวสวนผลไม้ พบว่า ตัวแทนของแต่ละหมู่บ้าน ช่วยกันรายงานให้ข้อมูลในที่ประชุมจากข้อมูลเบื้องต้นชี้ว่าชาวตำบลห้วยแร้งส่วนใหญ่เป็นชาวสวน ซึ่งเป็นอาชีพที่สืบสานกันมาในครอบครัวตามประเพณี ส่วนใหญ่ทำสวนผลไม้เกือบทุกหลังคาเรือน แม้จะมีอาชีพอื่นๆ ผสมผสานไปด้วยก็ตาม สวนประกอบด้วย เงาะ ฝรั่ง ทุเรียน ลองกอง และ สวนยาง สวนยางนี้กำลังเป็นอาชีพที่นิยมทำกันเพราะราคาสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้เริ่มมีการโค่นต้นผลไม้เพื่อแปรสภาพเป็นสวนยางมากขึ้นตามลำดับ ชาวสวนเหล่านี้ในอดีตสมัยบรรพบุรุษ เคยผ่านการทำมาค้าแล้วไปเลิกทำกันไปเกือบหมด ยังมีชาวไร่เหลืออยู่บ้างไม่กี่ครัวเรือน

ทางด้านการสำรวจของเยาวชนพบว่า ได้แก่นักเรียนจากหลายโรงเรียนในตำบลห้วยแร้ง โรงเรียนวัดคลองขุด โรงเรียนวัดเขาน้อย โรงเรียนวัดบางปรือ จำนวน 20 คน ได้ร่วมกันออกสำรวจ โดยการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้อาวุโส ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบล ห้วยแร้งมีความน่าสนใจและมีความเด่น คือตำรับยาสมุนไพรของนายประพัฒน์ ฤทธิเดช ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ตำรับยาธาตุของนางอุบล สิบแสนที่ได้รับการถ่ายทอดมาจาก หลวงอรรถพรพิศาล อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของจังหวัดตราดในอดีตที่เคยเข้าไปพักแรม ในห้วยแร้งเป็นเวลานานๆ เมื่อสมัยก่อน และการร้องเพลงพื้นเมืองในช่วงเทศกาลต่างๆ เช่น เพลงรำพา ในช่วงตรุษ สงกรานต์ เป็นการฉลองทรายโดยนายอุทัย เจริญพีช และนายประสิทธิ์ ศาสนกิจ ที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่น

จากกล่าวได้ว่า ภาพรวมของตำบลห้วยแร้งนั้น ชุมชนได้ช่วยกันในระหว่างการประชุม เมื่อ 90 ธันวาคม 2548 เมื่อรายงานในภาพรวมแล้ว ได้ช่วยกันวาดแผนที่บริบทชุมชนของตำบล (A Community Map) ขึ้นในภาพรวม เมื่อได้ภาพบริบทชุมชนแล้ว จากการร่วมกันวาดแผนที่และการกล่าวขวัญของผู้ร่วมประชุมกันเอง ได้ชี้ถึงความโดดเด่นของสายน้ำลำคลองห้วยแร้งซึ่งสมาชิก ในชุมชนเล่ากันว่าในอดีตลำคลองห้วยแร้งเป็นเส้นทางคมนาคมหลักสมัยยังไม่มียาน ที่จะไปสู่ตัว จังหวัดตราดเป็นเพียงเส้นทางเดียวเท่านั้นและต้องใช้เวลาเดินทางประมาณครึ่งวันจึงจะไปถึง ปัจจุบันนี้ลำคลองน้ำใช้น้ำทำสวนและการอุปโภค ตลอดจนยังเป็นแหล่งประกอบอาชีพประมง ที่สำคัญที่สุดของตำบลการสำรวจครั้งนี้ได้สะท้อนภาพให้สมาชิกชุมชนที่มีส่วนร่วมในการสำรวจข้อมูล

ได้เห็นความเด่นชัดและความสำคัญของฐานทรัพยากร ท้องถิ่นของตนซึ่งอิงอยู่กับธรรมชาติ เป็นพื้นฐาน ตลอดจนได้เรียนรู้ร่วมกันถึงประวัติศาสตร์และฐานทรัพยากรของบ้านห้วยแร่

ขั้นตอนที่ 5 การตัดสินใจร่วมกันต่อขอบเขตและลักษณะของการพัฒนารูปแบบการจัดการ ต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ขั้นตอนนี้ดำเนินงานอยู่ในขณะที่กิจกรรมของชุมชนในท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมนั้น กำลังดำเนินไปอย่างเข้มข้น ทั้งนี้มีเงื่อนไขอยู่ที่ความสำเร็จของขั้นตอนทั้ง 4 ข้างต้น ผลการวิจัย จากการจัดเวทีประชาคมครั้งนี้มีขึ้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2548 ที่ศาลาการเปรียญวัดคลองขุด ตำบล ห้วยแร่พบว่า มีผู้เข้าร่วมประชุม 87 คน ประกอบด้วย กลุ่มมีส่วนได้ส่วนเสียและมีส่วนร่วม ในการเก็บข้อมูลในขั้นตอนที่แล้ว เทคนิคการประชุมใช้ Mind Map โดยที่ผู้เข้าร่วมประชุมในเรื่อง ฐานทรัพยากรของท้องถิ่นที่ชุมชนเสนออย่างเด่นชัด ประกอบด้วย คลองห้วยแร่ สวนผลไม้ สวนยาง ป่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เข้าร่วมประชุมแต่ละคนได้รับสติ๊กเกอร์สีแดงคนละ 1 แผ่น จากนั้น แต่ละคนนำไปติดที่ Mind Map ที่สร้างขึ้นแล้ว โดยกำหนดเงื่อนไขให้ติดได้ 1 แผ่น ต่อ 1 คน เลือกหัวข้อที่ตนเองสนใจหรือเห็นว่ามีความสำคัญแก่การนำมาเป็นหัวข้อเพื่อการวิจัยที่จะนำไปสู่ การพัฒนาต่อไป

ผลการวิจัย พบว่า ผู้เข้าร่วมเปิดเวที จากจำนวน 87 คน ตัดสินใจเลือกเลือกหัวข้อ คลองห้วยแร่จำนวน 45 คน เลือกหัวข้อป่าจำนวน 22 คน เลือกหัวข้อสวนผลไม้จำนวน 11 คน และเลือกหัวข้อภูมิปัญญา จำนวน 9 คน ทั้งนี้ จากจำนวนสมาชิก 45 คน ที่ให้ความสำคัญต่อ คลองห้วยแร่เป็นจำนวนเกินครึ่งหนึ่งของผู้เข้าร่วมประชุม แสดงว่าความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วม ในการนี้ได้เห็นว่าคลองห้วยแร่เป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของชุมชน และจำนวนมากเป็นที่สอง ให้ความสำคัญในเรื่องป่าในจำนวน 2 กลุ่มนี้ รวมถึง 67 คน ได้ให้ความสำคัญและคุณค่าของทรัพยากร ที่เป็นธรรมชาติคือคลองและป่าเป็นพื้นฐาน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญมากของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อย่างไรก็ดีตาม การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของเวทีที่ประชาคมในลำดับต่อมา มีความเห็นพ้องกันว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวในตำบลห้วยแร่ ควรจะอยู่บนฐานของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี การท่องเที่ยวนี้จะต้องเป็นการพัฒนาที่ไม่กระทบกระเทือนต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกับผู้นำชุมชนบางท่านในช่วงก่อนเริ่มการวิจัยที่ปรารถนาต้องการ ให้ผู้วิจัยหรือผู้ที่อยู่ในพื้นที่อื่นๆ ได้หาโอกาสไปชมความสวยงามตามธรรมชาติของตำบลห้วยแร่ กล่าวโดยสรุปผลการตัดสินใจร่วมกันต่อขอบเขตและลักษณะของการพัฒนารูปแบบการจัดการต่อ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศปรากฏว่าต้องการรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติ และการรักษาสิ่งแวดล้อม ที่มีอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่ต้องการ ปกป้องพื้นที่ธรรมชาติควบคู่ไปกับการพัฒนา

ขั้นตอนที่ 6 การพัฒนาชุมชนเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการและการดำเนินการ

ขั้นตอนนี้ เป็นขั้นตอนที่สำคัญเนื่องจากต้องมีกระบวนการในการกำหนดกลุ่มแกนที่ต้องทำหน้าที่เป็นกลุ่มตัวอย่างของการวิจัยทำหน้าที่เป็นตัวแทนของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กลุ่มแกนดังกล่าวยังต้องทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยนักวิจัยด้วย ดังนั้นคณะวิจัยและผู้แทนชุมชนในท้องถิ่นได้ร่วมกันในการดำเนินการพัฒนาการจัดทำแผนและแผนปฏิบัติการของการวิจัย ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ที่การตัดสินใจร่วมกัน ดังที่ได้ดำเนินไปในขั้นตอนของขอบเขตและลักษณะของการพัฒนารูปแบบการจัดการต้องเริ่มต้นด้วยการกำหนดแผนร่วมกันซึ่งเป็นความจำเป็นที่จะช่วยให้กระบวนการดำเนินการได้อย่างเป็นระบบตามลำดับ ด้วยมุ่งหวังให้การปฏิบัติในการพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งได้ตัดสินใจแนวทางไว้ก่อนแล้ว และสามารถชี้ถึงความปรารถนาของชุมชนท้องถิ่นที่จะมุ่งให้เกิดผลต่อชุมชนสูงสุดในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตลอดจนจะทำให้เกิดการวิจัยร่วมกันเพื่อปฏิบัติตามข้อกำหนดด้วยความสมัครใจ ในการกำหนดจริยธรรมของผู้ปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยว

ผลการวิจัยพบว่า การจัดเวทีประชาคมครั้งนี้มีขึ้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2548 ที่ศาลาการเปรียญ วัดคลองขุด ตำบลห้วยแร้ง ซึ่งเป็นเวทีเดียวกันกับขั้นตอนที่ 5 ในเรื่องการตัดสินใจร่วมกันต่อขอบเขตและลักษณะของการพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กระบวนการประชุมได้ขยายผลจากการตัดสินใจมาสู่การพัฒนาฐานชุมชนเพื่อแผนปฏิบัติการและการดำเนินการ ซึ่งผลการประชุมเพื่อแผนปฏิบัติการและการดำเนินการเวทีที่ประชาคมได้ตกลงกันจัดตั้งกลุ่มแกน และสมาชิกกลุ่ม 5 กลุ่ม ประกอบด้วย (1) กลุ่มผู้จับเรือ จำนวน 20 คน (2) กลุ่มสวนผลไม้ จำนวน 20 คน (3) กลุ่มเด็กและเยาวชน จำนวน 20 คน (4) กลุ่มสมาชิก อบต. จำนวน 5 คน และ (5) กลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 10 คน กลุ่มเหล่านี้เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อการวิจัยและทำหน้าที่ร่วมในเวทีการวิจัยโดยตลอด ในฐานะที่เป็นตัวแทนของกลุ่มวิชาชีพและเป็นตัวแทนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยที่การวิจัยแบบมีส่วนร่วมนี้กลุ่มดังกล่าวเป็นทั้งผู้วิจัยและถูกวิจัย ตลอดจนทำหน้าที่ให้ข้อมูลและเข้าร่วมประชุมโดยสม่ำเสมอตามสัญญาประชาคมและหลักจริยธรรมของการวิจัยนั่นคือทุกคนจะซื่อสัตย์ต่อการให้ข้อมูล ปฏิบัติอย่างมีวินัย มีจุดมุ่งหมายร่วมกันในการพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อชุมชนไม่ใช่ผลประโยชน์ส่วนตัว หลักจริยธรรม ดังกล่าวนี้นักวิจัยกับกลุ่มแกนได้ทำความเข้าใจร่วมกันและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจนตกผลึก ซึ่งต่างก็เข้าใจในหน้าที่ของตนเองเป็นอย่างดี ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชนเพื่อแผนปฏิบัติการและการดำเนินการในขั้นตอนนี้มีลักษณะเป็นการกำหนดแผนขึ้นอันเป็นความจำเป็นที่จะช่วยให้พื้นฐานชุมชนที่มีอยู่มีความเข้มแข็ง และอาจมีการพัฒนาในขั้นต่อไปด้วยความมุ่งหวังในการปฏิบัติโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งได้ตัดสินใจแนวทางเอาไว้ก่อนแล้วในขั้นต้น องค์กรเบื้องต้นหรือกลุ่มแกนเหล่านี้ในตอนเริ่มต้นก็คงจะมี

ขนาดเล็กลง แต่สามารถชี้ถึงความปรารถนาของชุมชนท้องถิ่นที่จะมุ่งให้เกิดผลต่อชุมชนในรูปแบบหนึ่ง ที่ประสบความสำเร็จตามที่ปรากฏในปัจจุบันจะมีลักษณะเป็นกลุ่มอาสาสมัครการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งจะร่วมทำการวิจัยและปฏิบัติตามข้อกำหนดด้วยความสมัครใจ เช่น การกำหนดอันทำหน้าที่ และการกำหนดจริยธรรมของผู้ปฏิบัติการท่องเที่ยว เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 7 การดำเนินการปฏิบัติการส่งเสริมความรู้เชิงวิชาการ

ตามที่ได้กล่าวถึงหลักสำคัญในตอนต้นแล้วว่าการดำเนินการเพื่อพัฒนารูปแบบ การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องทำให้มีการดำรงรักษาไว้ ซึ่งความเชื่อมโยงระหว่างผลประโยชน์ ทางเศรษฐกิจของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ทรัพยากรที่เป็นพื้นฐานของการท่องเที่ยว เชิงนิเวศ ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยได้พยายามทำความเข้าใจอย่างชัดเจนจากประสบการณ์ในอดีตว่า โครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหลายๆ โครงการ ได้ประสบความสำเร็จล้มเหลว ในเรื่องนี้ กล่าวคือไม่สามารถเชื่อมโยงปัจจัยทั้ง 3 ประการเข้าด้วยกัน หรือก็ไม่สามารถเชื่อมโยง ให้เห็นความสำคัญได้เพียงพอ และปัจจัยที่จะขาดเสียมิได้เป็นประการที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมลงชุมชน ในกระบวนการพัฒนาฯ ตั้งแต่เริ่มต้น ซึ่งมาจากฐานของชุมชนซึ่งเราอาจจะเรียกว่าเป็นปัจจัย ด้านสังคม

ผลการวิจัยพบว่า การจัดเวทีประชาคม เมื่อ 29 ธันวาคม 2548 ณ ห้องประชุม โรงเรียนวัดเขาน้อย ตำบลห้วยแห้ง ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มแกนของชุมชนที่จัดตั้งแล้ว 108 คน ประกอบด้วย องค์กรในท้องถิ่นคือ องค์กรการบริหารส่วนตำบล คณะผู้บริหารโรงเรียนจากโรงเรียน วัดเขาน้อย โรงเรียนวัดคลองขุด โรงเรียนวัดบางปรือ ทำให้ทราบถึงความหมายและสร้างความเข้าใจ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ดีว่า เป็นเครื่องมือในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ให้ความเพลิดเพลินตามธรรมชาติ ยังทำหน้าที่พื้นฐานที่สำคัญ 5 ประการ คือ (1) ปกป้องพื้นที่ธรรมชาติ (2) ผลผลิตทำให้เกิดรายได้ (3) การศึกษาเรียนรู้ของ ชุมชน (4) การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น และ (5) การสร้างจิตความสามารถของชุมชน

ผลการวิจัยยังได้มีการประเมิน ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าผู้มีส่วนร่วม มีความเข้าใจในระดับใดทั้งก่อนและหลังจากที่ได้มีโอกาสได้รับความรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งผลการประเมินพบว่า ผู้เข้าร่วมการประชุมส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจที่สูงขึ้นเป็นส่วนใหญ่

(ตาราง 16)

ตาราง 16 ผลการประเมินความรู้ความเข้าใจของผู้ร่วมประชุมหลังการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ความรู้ ความเข้าใจก่อน การประชุม	จำนวน	ร้อยละ	ความรู้ ความเข้าใจ หลังการประชุม	จำนวน	ร้อยละ
ดีเยี่ยม	0	0.0	ดีเยี่ยม	17	15.74
ดีมาก	7	6.48	ดีมาก	36	33.33
ดี	25	23.14	ดี	30	27.77
พอใช้	35	32.40	พอใช้	25	23.14
ยังไม่เข้าใจ	41	37.96	ยังไม่เข้าใจ	0	0.0
รวม	108	100.0	รวม	108	100.0

กล่าวโดยสรุปผลวิจัยในขั้นตอนนี้เป็นสาระสำคัญก็ถือเป็นขั้นตอนอีกขั้นตอนหนึ่งที่จะนำไปสู่การวิจัยเพื่อการพัฒนา รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในตำบลห้วยแร่ ที่ขั้นตอนนี้ได้มีโอกาสรับความรู้จากนักวิจัยในฐานะวิทยากรกระบวนการ และความสำเร็จได้สะท้อนออกมาในแบบสอบถามที่ให้แต่ละคนประเมินตนเองในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งทำให้ได้มีโอกาสยกระดับความรู้ในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้สูงขึ้นและมีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้นในฐานะที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของการประชุมและกิจกรรมต่างๆ ทุกขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 8 แนวทางการติดตามตรวจสอบและการประเมินผล

ขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่นนี้มักถูกละเลย ทั้งๆ ที่มีความสำคัญ เพราะจะได้ข้อมูลย้อนกลับระหว่างการวางแผนและการปฏิบัติการตามแผน ตลอดจนการเกิดผลลัพธ์ตามที่ประจักษ์ การติดตามตรวจสอบและการประเมินผลจะต้องทำเป็นระยะๆ อย่างสม่ำเสมอ เพื่อที่จะชี้ถึงการปฏิบัติตามโครงการอันจะทำให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ปัญหาที่มองไม่เห็นก็อาจจะทำให้กระง้างขึ้นและการปฏิบัติการตามโครงการก็จะมี การปรับตัวตามไปด้วย ขั้นตอนของกระบวนการนี้จะมีประสิทธิภาพตั้งแต่กระบวนการตัดสินใจตั้งแต่เริ่มต้น ซึ่งไม่ควรละเลย

ผลการวิจัยจากการจัดเวทีประชาคมเมื่อวันที่ 8 มกราคม 2549 ที่ศาลาการเปรียญ วัดคลองขุด ตำบลห้วยแร่ ประกอบด้วยกลุ่มแกน และคณะผู้ช่วยนักวิจัย จำนวน 85 คน โดยใช้เทคนิค Mind Map ให้ทุกคนเสนอแนวทางในการติดตามและประเมินผลของกลุ่มแกนและการประเมินกลุ่มทดลอง (ผู้มาเยือนท่องเที่ยวห้วยแร่ในระยะต่างๆ ในขั้นทดลองการท่องเที่ยว) พบว่างานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการดังนั้นจึงต้องมีการปฏิบัติไป พัฒนาไป และมีการติดตาม

เพื่อประเมินการพัฒนาอย่างสม่ำเสมอตลอดเวลาในกระบวนการวิจัยที่อยู่ในช่วงของการพัฒนารูปแบบการจัดการ โดยจะมีการประเมินเป็นระยะๆ ในทุกเวทีที่มีการประชุมกันต่อไป ซึ่งมีใช้การประเมินขั้นสุดท้ายของกระบวนการ แต่ใช้หลักว่า “ประเมินไป ปรับเปลี่ยนไปและพัฒนาไป” เป็นวงรอบอย่างต่อเนื่อง” ผลการวิจัยจากภาพสะท้อนของของผู้นำเขื่อนในภาพรวมพบว่าผู้นำเขื่อนมีความรู้สึกชื่นชมกับธรรมชาติสวยงามคลองห้วยแรงความสะอาด ริมฝั่งคลองอุดมไปด้วยต้นไม้ที่หลากหลายได้รับความรู้จากผู้ขับเรือในเรื่องของพรรณไม้ พันธุ์ปลาในลำคลอง เก่งน้ำสลับห้วยน้ำลึกของธรรมชาติ สิ่งที่ควรปรับปรุงคือขนาดของเรือและเรือเสียดังมากขณะที่มีการอธิบายจากผู้ขับเรือที่ทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ต้อนรับด้วย ระยะทางยาวไม่มีการแวะเข้าห้องน้ำ

กล่าวโดยสรุปผลแนวทางการติดตามตรวจสอบและการประเมินผลทำให้ชุมชนได้ทราบว่าการติดตามประเมินผลนี้จะทำควบคู่ไปกับการพัฒนา มิใช่ว่าทำในส่วนสุดท้าย วิธีนี้ที่อาจจะไปเป็นประโยชน์ในการนำข้อมูลย้อนกลับมาใช้ในเชิงเพิ่มพูนพัฒนา ซึ่งจะมีประสิทธิภาพในการแก้ไขหรือปรับปรุงขั้นตอนต่างๆ ดังนั้น กระบวนการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมทั้ง 8 ขั้นตอนจึงเป็นหัวใจสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นขั้นตอนของการเตรียมการที่จะนำไปสู่กระบวนการวิจัยให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ สิ่งสำคัญที่สุดใน 8 ขั้นตอนนี้เป็นวงรอบการวิจัยที่ 1 ที่มีความสำคัญที่สุดในกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนร่วม

5.2 กระบวนการศึกษาศักยภาพของฐานทรัพยากรท่องเที่ยวตำบลห้วยแรง

การศึกษาศักยภาพของฐานทรัพยากรท่องเที่ยวตำบลห้วยแรง ได้อาศัยแนวทางการสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอีสาน (บุญชู แก้วส่อง และคนอื่นๆ, 2549) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นหลัก โดยได้พิจารณาคุณลักษณะของการวิจัยท้องถิ่น 5 ประการซึ่งประกอบด้วย ประการที่หนึ่ง ประเด็นและปัญหาการวิจัยมีความสอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาท้องถิ่น ในเรื่องการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น ระบบสุขภาพของท้องถิ่น การจัดการศึกษา เช่นการสร้างและพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ด้านการอนุรักษ์ป่าธรรมชาติที่ยั่งยืน การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น โครงการวิจัยเห็ดป่า เรื่องการจัดการท่องเที่ยวในด้านگردำเนินกิจกรรม และสำรวจศักยภาพ ประการที่สอง การสร้างฐานคิดหรือกรอบความคิดในการวิจัยที่ตั้งอยู่บนฐานปรากฏการณ์และประสบการณ์เป็นหลัก ซึ่งเป็นทั้งประสบการณ์ตรงหรือประสบการณ์ทางอ้อม โดยไม่ใช้ฐานความคิดหรือกรอบความคิดเชิงทฤษฎีตามแนวตะวันตกหรือแนวนักวิชาการกระแสหลัก เป็นเรื่องประสบการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เห็น เช่น ชุดการวิจัยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ปัญหาทรัพยากรที่สำรวจอยู่ในชุมชน เช่น จำนวนควายที่มี ประการที่สาม การใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแบบคนใน (Emic) เป็นการทำความเข้าใจสภาพการณ์ปัจจุบันของท้องถิ่น การทบทวนประวัติศาสตร์บอกเล่าของท้องถิ่น การรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประการที่สี่ การใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ และการสรุปทบทวน เพื่อสร้างชุดปฏิบัติการใหม่ในรูปแบบการผลิตซ้ำ กระบวนการผลิตซ้ำคือ กระบวนการปฏิบัติการ (Action) การสรุปทบทวน (Reflection) และการปฏิบัติการซ้ำ (Reaction) เพื่อให้ได้ข้อสรุปซึ่งวิธีการเหล่านี้มักไม่พบในรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ แต่มีกระบวนการปรับวิธีการเรียนรู้ในระยะของการวิจัยและประการที่ห้า การใช้วิธีวิจัยแบบร่วมมือร่วมใจ (Collaboration Research) และการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) ของท้องถิ่น โดยใช้การมีส่วนร่วมในการค้นหาคำตอบ คณะนักวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล จะใช้บุคคลหลายฝ่ายให้เข้ามามีส่วนร่วม

จากการวิจัยโดยใช้แนวทางดังกล่าวมีดังนี้

1) การสำรวจสภาพการณ์ของพื้นที่ตำบลห้วยแร้ง และการสำรวจลำคลองห้วยแร้ง เรื่องลำคลองนี้ได้เป็นที่ปรากฏว่าเป็นจุดเด่น มีศักยภาพ และมีเสน่ห์ ตามที่ชุมชนได้แสดงความคิดเห็นเอาไว้กล่าวคือการจัดเวทีประชาคมเมื่อวันที่ 15 มกราคม 2549 ที่ศาลาการเปรียญ วัดคลองขุด ตำบลห้วยแร้ง มีผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยกลุ่มแกน และองค์กรในท้องถิ่น จำนวน 80 คน โดยเทคนิคในการเปิดเวทีใช้ PRA (Participatory Rural Appraisal) เพื่อการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลที่ดำเนินการโดยคนในพื้นที่ โดยที่บุคคลภายนอกเป็นผู้เอื้ออำนวยมากกว่าจะเป็นผู้ควบคุม ซึ่งเน้นการพิจารณาสภาพความเป็นจริงของตัวเองและปัจจัยแวดล้อม ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่การตัดสินใจด้วยตนเองโดยคนในพื้นที่ เทคนิคนี้ใช้หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับว่าต้องการค้นหาสิ่งใด อาจเริ่มต้นด้วยการสร้างแผนที่ เส้นทาง รูปแบบ ซึ่งถือว่าเป็นเทคนิคที่ดีในการเริ่มต้น โดยจะทำได้ก็ต่อเมื่อมีการร่วมมือของคนหลายๆ คน ตลอดจนเป็นการมองสถานการณ์ของพื้นที่ในภาพรวม พุดถึงข้อมูลในเชิงไม่ขัดแย้งกัน ซึ่งเพิ่มเติมด้วยรูปแบบ การทำไคอะแกรม การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การจัดอันดับที่น่าพึงปรารถนา การสัมภาษณ์กลุ่มและสัมภาษณ์บุคคล เทคนิคนี้เป็น การช่วยพัฒนาและเป็นกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชุมชนกับบุคคลภายนอก (The Commune/Ward/Town Socio-Economic Planning Process, 2007)

ในการประชุมครั้งนี้ใช้เทคนิคการวาดแผนภาพที่เป็นบริบทของพื้นที่ฐานทรัพยากรธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับลำคลอง การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เสนอภาพและเพิ่มเติมส่วนที่ยังไม่ครบ

ภาพ 19 แผนที่ภาพบริบทชุมชน

จากนั้นจัดอันดับที่พึงปรารถนาว่าจะเลือกที่จะศึกษาเส้นทางทางท่องเที่ยวที่เป็น
ลำคลองโดยการแสดงนิทรรศการยกมือในที่ประชุม ซึ่งผลของการประชุมได้ภาพที่สะท้อน
ศักยภาพของพื้นที่ทั้งตำบล ซึ่งถือว่าเป็นฐานข้อมูลในการตัดสินใจ และตกลงกันว่าให้มีการสำรวจ
เส้นทางทางท่องเที่ยวตามลำคลอง จะเห็นได้ว่าจุดสนใจของชุมชนในขณะนี้อยู่ที่คลองห้วยแร้ง
โดยเฉพาะ

อย่างไรก็ตาม การสำรวจคลองห้วยแร้งมีขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ 21 มกราคม
2549 คณะสำรวจประกอบด้วยเรือประมงจำนวน 25 ลำ ประกอบด้วยกลุ่มแกน 25 คน ผู้ขับเรือ
ซึ่งเป็นโอกาสเดียวกันกับที่นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร จากศูนย์ระยองได้เดินทางมาศึกษา
ระบบนิเวศทางธรรมชาติของตำบลห้วยแร้งจำนวน 20 คน ได้ร่วมขบวนไปด้วย (จากจำนวน
ที่นักศึกษา 50 คนร่วมเดินทางมา) และกลุ่มแกนที่ไม่ใช่ผู้ขับเรืออีก 30 คน เป็นคณะใหญ่
ทำการสำรวจพร้อมเก็บข้อมูล ผลการสำรวจพบว่าสภาพการณ์ทางพื้นที่การวิจัยได้เกิดข้อมูลในภาพรวม
ที่เป็นฐานข้อมูลในการตัดสินใจและชุมชนได้แสดงการตัดสินใจร่วมกันในการเลือกที่จะกำหนด
การท่องเที่ยวทางน้ำ

2) การหาศักยภาพของฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวห้วยแร่ โดยการจัดเวทีประชาคม มีขึ้นในตอนเย็นของวันที่ 21 มกราคม 2549 ที่ศาลาประชาคม หมู่ 2 ตำบลห้วยแร่ กล่าวคือ ชุมชนจะต้องร่วมกันหาคำตอบว่า เมื่อสำรวจคลองห้วยแร่ที่มีความสวยงามแล้วนี้ จะทำอย่างไร ให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้นมาและจะจัดการอย่างไร? ทั้งนี้ ได้ใช้เทคนิคการวิจัย Time Line คือ การที่ทุกคนที่มีร่วมประชุมเขียนในการ์ดคนละ 3 แผ่น แผ่นแรกให้กล่าวถึงอดีตของคลองห้วยแร่ แผ่นที่ 2 กล่าวถึงสภาพปัจจุบันที่พบและ แผ่นที่ 3 อนาคตที่อยากจะเห็น ซึ่งผลการวิจัยพบว่า เทคนิค Time Line ได้แสดงสถานการณ์ของคลองห้วยแร่เป็น 3 ระยะด้วยกัน คือ อดีต ปัจจุบัน และอนาคต

อดีต จากปัจจุบันย้อนหลังไป 20 ปี คลองห้วยแร่มีสภาพที่สมบูรณ์มีป่าจาก และป่าไผ่หนาแน่นมากในป่าจากต้นจากมีขนาดใหญ่โตเท่าต้นมะพร้าวในบริเวณตอนล่าง ที่เป็นน้ำกร่อย ป่าไผ่อยู่ตอนบนขึ้นไปมีความหนาแน่นที่มีคนประกอบอาชีพด้วยการเก็บหน่อไม้ และมีคำกล่าวขวัญกันว่า “มาห้วยแร่กินแกงหน่อไม้” ในปัจจุบันป่าไผ่ค่อยสูญหายไปตามเกณฑ์อายุของไม้ไผ่

ต้นลำพูที่ขึ้นสลบอยู่กับป่าจากมีจำนวนมากต้นครุฑมีจำนวนมากเรียงกันอยู่ที่ริมคลอง เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ที่ริมน้ำ รากของมันเหมือนฟองน้ำ ดอกครุฑจะบานสะพรั่ง ชาวโพลนตามริมคลองในเดือนกุมภาพันธ์ - มีนาคม ต้นโศกไม้ป่าออกดอกสีแดงตามป่าหาดูได้ โดยง่ายในระยะเดือนกุมภาพันธ์เช่นกัน

ตัดตัวตามต้นไม้มีตัวรังลักษณะคล้ายตัวอีกั้วนา เกาะตามกิ่งไม้ของต้นไม้ขนาดใหญ่ ตัวรังนี้มีสีเขียวมีจำนวนมาก ตลอดทั้งปี

ตามลำคลองยามค่ำคืนช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงมีนาคมจะมีหิ่งห้อยจำนวนมากศาล ทำให้ชาวบ้านเกิดความหวาดกลัวเรียกว่าเป็นผีป่าตามลำคลอง

ส่วนในลำคลองมีปลาหลากหลายชนิดจำนวนมากที่พิเศษก็คือมีแมงกะพรุน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ตะพูน” ประมาณเดือน 12 ที่น้ำเต็มฝั่งซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “น้ำขึ้นใหญ่” ชุมชนได้กล่าวว่า “แมงกะพรุนจะเข้ามาเป็นจำนวนมาก มองลงไปเหมือนมีผ้าขาวปูอยู่ทั้งคลอง เวลาวิ่งเรือในคลองก็หนีไม่พ้น ตัดตัวแมงกะพรุนขาดเพราะหาช่องไม่เจอ ปრაกฏการณ์นี้จะเกิดขึ้นในระยะ 2-3 วัน ชาวบ้านจะไปจับแมงกะพรุนใส่เรือเพื่อเอามาจ้อง เรือจับแมงกะพรุนนี้มีมากจน ล้นเรือ บางครั้งทำให้เรือจม

ในคลองยังมีกุงหลวงตัวใหญ่และชุกชุมมาก ลงเรือไป 2-3 ชั่วโมง ก็หา กุงกล้ำมกราม กุงหลวง ปลาต่างๆ ปูดำ สามารถเอาไว้กินได้ 2-3 วัน กุงนั้นเลี้ยงไว้ในตุ่ม ถ้ากุงมีมากก็ทำต้มหวาน เพื่อเอาไว้กินหลายๆ วัน

อีกสิ่งหนึ่งที่บ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์คือ เส้นทางคลองห้วยแครงเป็นที่ล่องซุง มาเป็นแพและบางครั้งแพซุงล้มทำให้มีซุงฝังอยู่ในคลองซึ่งยังหลงเหลืออยู่เป็นจำนวนพอสมควร ในก้นคลองในปัจจุบัน

ปัจจุบัน ปัจจุบันคลองห้วยแครงมีขนาดกว้างกว่าในสมัยก่อนเพราะมีการโค่นต้นไม้ ทำลายป่ากันมากและชาวสวนยางป่าตามริมคลองทำให้ดินชายฝั่งคลองทลายลงไป ลำคลองก็กว้างขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็อาจมีความตื้นเขินกว่าแต่ก่อนเนื่องจากการทลายของริมฝั่งคลอง และตะกอนจาก พื้นที่ตอนเหนือถึงอำเภอบ่อไร่ที่เคยมีการขุดพลอยมีการทำลายภูเขา และหน้าดินอย่างมหาศาล กลายเป็นตะกอนดินไหลลงคลองห้วยแครงและคลองอื่นๆ ออกไปถึงแม่น้ำตราด ทำให้อ่าวตราด ตื้นเขินทุกที่ๆ จนถึงปัจจุบันตะกอนเหล่านี้ก็ยังเป็นปัญหาอยู่ แต่ก็ทำให้พื้นที่ป่าชายเลนบางแห่ง ขยายตัวออกไป

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้ธรรมชาติของคลองห้วยแครงก็ยังคงมีความสวยงาม และ ถ้ายังสามารถรักษาธรรมชาติในระดับปัจจุบันให้คงอยู่ต่อไปพร้อมกับมีการฟื้นฟูบางส่วนที่ทำได้ ก็คงจะยังมีเสน่ห์ดึงดูดใจผู้มาเยือนได้

ลักษณะเด่นของคลองห้วยแครงที่ชุมชนพูดถึงคือแก่งกับห้วยน้ำสลับกันจำนวน 18 แก่ง ส่วนหนึ่งในจำนวนนี้ชื่อแก่งหัวแตกกับแก่งสามชั้น เป็นจุดที่มีหอยคืบจำนวนมาก ชาวบ้าน จะไปงมที่ริมฝั่งใต้ต้นครุฑที่หอยไปอาศัยอยู่ เอมืองมลงไปครั้งเดียวก็จะมีหอยคืบมือขึ้นมาเต็มกำมือ ป่าใต้นั้นยังมีหลงเหลือให้ดูอยู่พอสมควรแต่ไม่มีหน่อไม้เพียงพอก็จะไปเก็บกินกัน อย่างแต่ก่อน เนื่องจากอายุรรอบของต้นไม้ ยุคก่อนหมดลง

ต้นครุฑขนาดใหญ่อายุประมาณ 200 ปี ยังมีอยู่หลายต้นอยู่เรียงกันตามริมคลอง ช่วงหนึ่งระหว่างแก่งหัวแตกกับแก่งสามชั้น และดอกครุฑจะบานสะพรั่งเต็มลำคลองในช่วงเดือน กุมภาพันธ์ - มีนาคม

ปลาสวยงามยังมีจำนวนมากโดยเฉพาะตามริมคลองในช่วงน้ำใสตั้งแต่พฤศจิกายน- มกราคม ซึ่งเรียกว่า “ช่วงน้ำหวาน” น้ำจะใสสามารถมองลงไปลึกถึงก้นคลอง

อนาคต ซึ่งเป็นการประมวลความคิดเห็นและความปรารถนาของสมาชิกประชาคม ผู้เข้าร่วมประชุมแล้วสรุปได้ว่า

หนึ่ง ชาวห้วยแครงส่วนใหญ่ต้องการดำรงรักษาธรรมชาติของคลองห้วยแครง ให้ความเหลืออยู่ไม่ให้เสื่อมสลายไป

สอง ปรารถนาให้มีการท่องเที่ยวตามลำคลองห้วยแครงโดยไม่ให้เกิดการทำลาย ธรรมชาติและสิ่งแวดลอมที่มีอยู่

สาม ต้องการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของตำบลห้วยแครง แต่ยังไม่ทราบว่าจะทำกันอย่างไร

ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันเองในที่ประชุมและร่วมนักวิจัย ก็นำไปสู่ประเด็นที่ว่าชาวห้วยแครงจะปกป้องรักษาธรรมชาติ ให้มีการท่องเที่ยวและประชากรมีส่วนร่วม นั่นก็น่าจะใช้กระบวนการวิจัยเป็นเครื่องมือในการพัฒนา

3) การศึกษาศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวบ้านห้วยแครง

กระบวนการศึกษาฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวบ้านห้วยแครงได้ใช้เวทีประชาคม โดยใช้เทคนิค A-I-C โดยใช้ Time-Line และเทคนิค Mind Map ซึ่งเริ่มจากการให้ชุมชนสะท้อนภาพอดีต-ปัจจุบัน โดยช่วยกันออกมาระดมความคิดใน Time-Line พูดถึงฐานทรัพยากรทั้งตำบลในอดีต และปัจจุบันเป็นอย่างไร จากนั้นก็จะได้ภาพเชื่อมโยงทั้งตำบลโดยมีคลองห้วยแครงเป็นตัวเชื่อม และชุมชนได้กล่าวถึงแก่ง ทั้ง 18 แห่ง พูดถึงพืชและสัตว์น้ำในคลองธรรมชาติริมฝั่งคลองสวนผลไม้สวนหมาก และวิถีชีวิต ทั้งนี้ได้จัดเวทีการประชุมที่ศาลาวัดคลองซุดเมื่อ 15 กันยายน 2549 โดยใช้เทคนิคดำเนินข้างต้น ผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมดรวม 155 คน ประกอบด้วยกลุ่มประชากรเป้าหมาย 4 กลุ่มคือ (1) กลุ่มภาครัฐในพื้นที่ ได้แก่ ผู้แทนองค์การบริหารส่วนจังหวัดตราด ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแครง ผู้แทนจากองค์การการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดตราด เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ (2) กลุ่มภาคเอกชนในพื้นที่ ได้แก่ กลุ่มอาชีพประกอบด้วยชาวประมงชาวสวนผลไม้ (3) ชุมชนห้วยแครง ได้แก่ กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชนและกลุ่มผู้สูงอายุ และสมาชิก อบต. ที่เป็นพวกอสาสมัครเข้าร่วมแบบไม่เป็นทางการ (4) กลุ่มนักท่องเที่ยว ที่เข้ามาในขั้นทดลองของการท่องเที่ยวเป็นนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ศูนย์ระยอง

ผลการวิจัยได้แสดงให้เห็นถึงภาพฐานทรัพยากรธรรมชาติคลองห้วยแครง ภาพรวมตำบลห้วยแครงที่สะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ ความหลากหลายทางชีวภาพทั้งพืชและสัตว์ และวัฒนธรรมในท้องถิ่น วัฒนธรรมเพลงรำพา วิถีชีวิตเรียบง่ายผูกพันกับธรรมชาติ สืบทอดวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตแบบชาวสวนผลไม้โดยให้เหตุผลว่า สมัยพ่อแม่ได้พาลูกทำสวนเงาะสวนทุเรียน จนเดี๋ยวนี้พวกเราก็ยังคงทำสวนอยู่ถึงแม้ราคาจะตกต่ำ เพราะเป็นอาชีพที่เลี้ยงครอบครัวมาโดยตลอด เมื่อได้ภาพสะท้อนของการนำเสนอข้อมูลในเวทีประชาคม ได้ทำการสำรวจภาคสนามเพื่อการตรวจสอบข้อมูลจากการเปิดเวทีประชาคม กล่าวคือ ในวันที่ 16 กันยายน 2549 ได้สำรวจข้อมูล 4 ด้านประกอบด้วย (1) สำรวจคลองห้วยแครง (2) สำรวจพืชพรรณธรรมชาติและสัตว์ตามพื้นที่บนบกในหมู่บ้าน (3) สำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการสัมภาษณ์นักปราชญ์ท้องถิ่น และผู้อาวุโส (4) สำรวจกิจกรรมของชุมชนในมิติทางวัฒนธรรมในช่วงระยะเวลาจวนรอบ 1 ปี

4) การวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลห้วยแครง

ในการวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวนี้ ได้ประยุกต์รูปแบบ TOMM มาใช้

ซึ่งในการวิเคราะห์บริบทของชุมชนประกอบไปด้วย (1) การกำหนดวิสัยทัศน์เพื่อสร้างยุทธศาสตร์ (2) ค่านิยมของชุมชนที่เป็นพื้นที่ฐานที่ชุมชนชื่นชอบ (3) คุณลักษณะของผลผลิตด้านการท่องเที่ยว (4) การสร้างชื่อเสียงของสถานที่ท่องเที่ยว (5) แนวโน้มของการเติบโตของผู้นำเยือน (6) การสร้างภาพจำลองและทางเลือกของการท่องเที่ยว ทั้งนี้ได้จัดเวทีประชาคมรวม 2 ครั้ง ผู้เข้าร่วมเวทีประกอบด้วยประชากรกลุ่มเป้าหมายคือ ภาครัฐในพื้นที่ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบล (รองนายก) กลุ่มเรือ 20 คน กลุ่มสวนผลไม้ 20 คน กลุ่มผู้สูงอายุ 10 คน เด็กและเยาวชน 20 คน สมาชิก อบต. 5 คน รวม 75 คน เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ในการสร้างยุทธศาสตร์ โดยใช้เทคนิค A-I และการ์ดเทคนิค Time-Line และ Mind Map ในการเปิดประชาคมครั้งที่ 2 ทั้งนี้เทคนิค A-I คือ Appreciative Inquiry ซึ่งหมายถึงการค้นหา ความเข้าใจ การค้นพบการทำวิจัยหรือสำรวจ ในสิ่งที่มีคุณค่า อย่างชื่นชมให้เกียรติ นับถือ ซึ่งเป็นเรื่องของการคิดเชิงบวกเป็นเทคนิคให้ชุมชนคำนึงถึงคุณค่าของฐานทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน วิธีการนี้ให้ผลคือลดความขัดแย้งและเห็นใจนำความร่วมมือ

A-I เป็นวิธีการใช้ความคิดเชิงสร้างสรรค์ที่ใช้เพื่อตอบสนองต่อผู้มีส่วนร่วมในเวทีประชาคม เป็นกระบวนการของการค้นพบว่า ชุมชนรู้ถึงคุณค่าของตนเองว่าพวกเรามีอะไรดี มีคุณค่าอย่างไร คิดถึงความสำเร็จอย่างไร ค้นพบจะทำอะไร และจะทำอย่างไร ที่จะทำให้สิ่งนี้บูรณาการเกิดขึ้น

เทคนิค A-I นี้เป็นส่วนประกอบของ APPA (Appreciative Participatory Planning and Action) เป็นกรอบวางแผนและปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมโดยมีความชื่นชม (Dhakal, Sunil Sharma, & Choegyul, 2007, p. 6-7) ซึ่งสามารถนำไปใช้ดำเนินกระบวนการในการวิเคราะห์บริบทตามขั้นตอนของ TOMM ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการที่ให้ผลสูงสุดของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยใช้การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นฐาน (A Community – Based Sustainable Tourism Management Model)

ในกระบวนการของ APPA ประกอบไปด้วยการประยุกต์ใช้ 4 Ds ซึ่งจะนำมาใช้ในกรอบของ APPA คือ (1) Discovery เป็นการค้นพบคือเห็นคุณค่าของสิ่งที่ดีที่สุดของชุมชนหรือกลุ่มองค์กร เมื่อค้นพบแล้วก็จะไปสู่ความฝัน (2) Dream เป็นความใฝ่ฝันหรือหนึ่งบอกว่าจะไร่น่าจะเกิด จะไปสู่อนาคตอย่างไร ซึ่งนำไปสู่วิสัยทัศน์ว่าจะสร้างภาพในทางบวกที่เป็นจริงอย่างไร (3) Design เป็นการสร้างอนาคตที่พึงปรารถนาว่าสิ่งที่ใฝ่ฝันควรจะทำอย่างไร มีกระบวนการของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประกอบด้วยการคิดเห็นร่วมและการสืบค้นต่อไป (4) Delivery คือการนำไปสู่การปฏิบัติทำให้เกิดพลังอำนาจของชุมชน และความยั่งยืนมีการปรับตัวแก้ไขปัญหา (Jain & Triragenon, 2003, pp. 112-114)

เทคนิค APPA เป็นเรื่องของการมีส่วนร่วมที่นำมาประยุกต์ใช้กับ TOMM (Tourism Optimisation Management Model) ได้อย่างผสมกลมกลืน เนื่องจาก TOMM เป็นรูปแบบการจัดการที่ให้ผลสูงสุดในการท่องเที่ยวที่ให้ผลสูงสุดโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน นอกจากนี้ยังใช้ความสำคัญของการวิเคราะห์บริบทโดยมุ่งเน้นถึงสิ่งที่มีคุณค่าของชุมชน

ส่วนขั้นตอนของ TOMM ในระยะที่ 1 คือการวิเคราะห์เนื้อหา บริบท (Contextual Analysis) ซึ่งกล่าวถึงความจำเป็นทางยุทธศาสตร์ เช่นแนวทางปัจจุบันและอนาคตปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นทำให้ TOMM สามารถดำเนินไปโดยปรับตัวให้เข้ากับปัญหาหลังจากเริ่มกระบวนการแล้ว

การวิเคราะห์ศักยภาพนี้ เกี่ยวข้องกับการชี้ถึงสิ่งที่มีคุณค่าของชุมชน คุณลักษณะพื้นที่ธรรมชาติ วิถีชีวิตความเป็นอยู่คุณลักษณะของสิ่งทีผลิต แขนงบับของการเติบโต แนวโน้มและโอกาสในอนาคตและความคาดหวังอื่นๆ ทั้งนี้ได้มีการเปิดเวทีชาวบ้าน ในวันที่ 23 ตุลาคม 2549 และวันที่ 4 พฤศจิกายน 2549 ณ ศาลาประชาคม หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยแร้ง กระบวนการเริ่มจากการใช้การ์ดเทคนิคโดยแจกการ์ดให้แก่กลุ่มเป้าหมายที่มาสู่เวทีประชาคมทำการแบ่งกลุ่ม

ตั้งคำถามที่สำคัญ คำถามที่ 1 คือ “อะไรคือสิ่งที่คุณเห็นว่ามีความสำคัญและเป็นประโยชน์กับท่าน ที่จะใช้เพื่อการท่องเที่ยว ชุมชนรวมญาติในพื้นที่และชีวิตความเป็นอยู่ของท่าน?” ตั้งคำถามแล้วให้ทุกคนเขียนคำตอบในการ์ด

ภาพรวมของคำตอบโดยใช้เทคนิค Mind Map ในการจำแนกข้อมูล จากคำตอบชุมชนให้คุณค่ากับคลองห้วยแร้งมากที่สุด

จากนั้นให้แลกเปลี่ยนเล่าประสบการณ์ให้กันและกันฟัง ในของแต่ละกลุ่มทำเช่นนี้ทุกคำถาม

คำถามต่อไป คำถามที่ 2 คือ “สิ่งที่ชุมชนห้วยแร้ง ต้องการจะเห็นในอนาคตเมื่อมีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกิดขึ้นในตำบลห้วยแร้ง

คำตอบจากภาพรวมคือ เกิดแหล่งท่องเที่ยว มีนักท่องเที่ยว ชุมชนช่วยกันดูแล ลำคลองให้สะอาด ชุมชนมีรายได้เสริม ชุมชนมีความสามัคคี

คำถามที่ 3 คือ “ตัวท่านคิดว่าตำบลห้วยแร้งมีสิ่งที่ดีงามอะไร และกิจกรรมที่ดีคืออะไร ที่จะได้รับการสนับสนุนจากชุมชนชาวห้วยแร้ง ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ?”

คำตอบจากภาพรวมคือ สิ่งที่ดีงามของชุมชนคือคลองห้วยแร้ง วิถีชีวิตผูกติดกับคลองห้วยแร้ง สวนผลไม้ดั้งเดิม สวนหมากกริมคลอง ดันจากสูงเท่าต้นมะพร้าว หอยขมและหอยกาบที่มีจำนวนมากแก่สามชั้น แก่งหินสลัปล้ำหวุ่นน้ำลึกมีมากถึง 18 แก่ง ต้นครุฑอายุมากกว่า 100 ปี วัฒนธรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาด้านแพทย์พื้นบ้าน และพืชสมุนไพร วัตถุโบราณวัดคลองขุด

คำถามที่ 4 คือ “ฐานทรัพยากรที่มีอยู่และวิถีชีวิตในตำบลห้วยแร่ที่สามารถนำมาดำเนินกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างไร?”

คำตอบจากภาพรวมคือ การท่องเที่ยวทางเรือ ใช้เรือหางลากับผู้ขับเรือเป็นผู้นำชมธรรมชาติ ล่องเรือชมแก่งหิน ชมน้ำใสสะอาด ตกกุ้งในเวลากลางวัน กิจกรรมงมหอยกาบและหอยขม ชมดอกครุฑบาน ฝึเสื่อน้ำหมื่นลีคำคุณ้ำหวานจากดอกครุฑ เรียนรู้การทำงานมีจากข้าวห่อด้วยกาบหมากไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม คั้นน้ำจากกระบอกไม้ไผ่แทนขวดพลาสติก เยี่ยมชมสวนผลไม้ตามฤดูกาล

คำถามที่ 5 คือ “คิดว่าห้วยแร่มีอะไรที่เป็นที่ดึงดูดใจของผู้มาเยือน?”

คำตอบจากภาพรวมคือ สิ่งที่ชุมชนให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าตลอดเวลาคือ ลำคลองห้วยแร่และสภาพธรรมชาติที่ไม่มีการปรุงแต่งยังคงความเป็นธรรมชาติไว้ได้อย่างสวยงาม ลักษณะคลองสวยน้ำใสสะอาด มีที่พักให้กับผู้มาเยือน (โฮมสเตย์)

คำถามที่ 6 คือ “ควรเตรียมตัวอย่างไร ในการจะต้อนรับผู้มาเยือน?”

คำตอบจากภาพรวมคือ การเตรียมการของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยควรแบ่งหน้าที่ในการดำเนินการ ชุมชนเสนอควรมีการพัฒนาเสริมความรู้ความสามารถเพื่อจัดการท่องเที่ยว ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน หลังจากสมาชิกในแต่ละกลุ่มได้รับการกระตุ้นให้เกิดความคิดและแลกเปลี่ยนกันภายในกลุ่มแล้ว ก็เป็นการรวมกลุ่มในเวทีโดยมีการนำเสนอจากแต่ละกลุ่ม วิทยากรจะคอยเขียนคำสำคัญ (key words) ไว้ใน Mind Map จากที่ชุมชนได้นำเสนอ วิทยากรจะเป็นผู้ช่วยโยงความคิดจากคำสำคัญดังกล่าว แล้วจัดเป็นหมวดหมู่ และเรียบเรียงเชื่อมโยงความคิดเข้าด้วยกัน

ผลการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว พบว่า

(1) การกำหนดวิสัยทัศน์เพื่อสร้างยุทธศาสตร์ของชุมชนห้วยแร่ ซึ่งให้เห็นว่ามีจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีชื่อเสียงของประเทศพร้อมด้วยการขายสินค้าหัตถกรรมจากพื้นบ้าน โดยคนในชุมชนจะมีคุณภาพชีวิตสูงและทรัพยากรธรรมชาติได้มีการบริหารจัดการอย่างดีจากการมีส่วนร่วมของชุมชนจากวิสัยทัศน์ดังกล่าวนำมาสู่การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนารท่องเที่ยวต่อไป

(2) ค่านิยมของชุมชนที่เป็นพื้นฐานที่ชุมชนชื่นชอบและเห็นเป็นสิ่งสำคัญของพื้นที่ซึ่งเป็นการตระหนักถึงและทำงานด้วยค่านิยมของชุมชน เป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้กิจกรรมด้านการท่องเที่ยวคงอยู่ได้ยั่งยืนและได้รับการสนับสนุนจากชุมชนในพื้นที่จำเป็นต้องตระหนักตั้งแต่เริ่มต้นถึงค่านิยมของชุมชน โดยกำหนดรูปแบบที่พัฒนาขึ้นดังนี้

- ก. การท่องเที่ยวทางเรือกำหนดเส้นทางจากท่าเรือหน้าวัดคลองขุด
- ข. ท่องเที่ยวสวนผลไม้ตามฤดูกาล
- ค. การล่องแก่งตามลำคลองห้วยแเรียง
- ง. การตกกุ้งหลวงยามค่ำคืน
- จ. การพักโฮมสเตย์กับชาวบ้าน
- ฉ. ข้าวห่อกาบหมากอาหารมื้อกลางวัน
- ช. เรียนรู้การทำขนมจาก

(3) ลักษณะของผลิตผลด้านการท่องเที่ยว เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพ เช่น การจัดการขนส่ง สถานที่ต้อนรับ สิ่งอำนวยความสะดวก และการบริการ รวมถึงทักษะของชุมชนในการบริหารจัดการ ที่เข้าถึงประสบการณ์ด้านการเป็นธรรมชาติที่อยู่ของสัตว์รวมทั้งมีความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังตาราง 18

ตาราง 17 แสดงคุณลักษณะของผลิตผลด้านคุณลักษณะการท่องเที่ยว

ปัจจัยที่มีอยู่ (ทรัพยากรของพื้นที่)	กิจกรรม	คุณลักษณะพิเศษ
สภาพตามธรรมชาติที่สวยงาม	พักผ่อนในสภาวะตามธรรมชาติชม	ห่างไกลและความเงียบสงบ
ตามลำคลองห้วยแเรียง	ธรรมชาติ ปลา นก ต้นไม้ขนาดใหญ่	
สิ่งที่น่าสนใจตามธรรมชาติแก่งหิน	นันทนาการ กิจกรรมล่องแก่ง	ตามชายฝั่งลำคลองมีลักษณะ
โขดหิน	การตกกุ้ง พายเรือเรียบลำคลอง	ที่หลากหลาย
สัตว์น้ำ ปลาเสือพ่นน้ำ ปลาเสือดำ	ประกอบอาหารจากแหล่งน้ำ	ประสบการณ์กับผลผลิตจาก
แมงกะพรุนขาว กุ้งหลวงพันธุ์พื้นเมือง	ค้างคืนพักแรม	พื้นที่ รับประทานอาหารพร้อม
หอยขาว หอยขม หอยกาบ		ชมธรรมชาติ ชื่อของที่ระลึกงาน
ลักษณะความเป็นอยู่ของชุมชน		ฝีมือจากชาวบ้าน
		เป็นผลผลิตตามธรรมชาติ
		มรดกทางวัฒนธรรม
การท่องเที่ยวตามเหตุการณ์ประจำปี		การพักผ่อนและนันทนาการ
ตั้งแวดล้อม ความสะอาดและการพัฒนา	จัดการปัญหาขยะ	
ที่ไม่ทำลายธรรมชาติ		
สวนผลไม้พันธุ์พื้นเมือง	ชมสวนผลไม้พร้อมอิมเมอร์	ผู้มาเยือนทำหน้าที่เป็นชาวสวน
สินค้าหัตถกรรมจากชาวบ้าน	ร่วมเรียนรู้กระบวนการผลิตจากทำ	ประสบการณ์ทางอาชีพ
	ขนมจาก การสานหมวกจากผ้าลูกจาก	

4) การสร้างชื่อเสียงของสถานที่ท่องเที่ยว ในการสร้างชื่อเสียงของสถานที่ท่องเที่ยวที่จะก่อให้เกิดชื่อเสียงเป็นที่รู้จักภายในประเทศโดยชุมชนร่วมกันกำหนดข้อความโฆษณาหรือการกล่าวถึงดังนี้

ชมความกลมกลืนระหว่างคนกับธรรมชาติ
สูดอากาศที่บริสุทธิ์และรับพลังจากอากาศที่บริสุทธิ์
ฟังเสียงจากธรรมชาติและเสียงสงบ
สัมผัสและกลับไปสู่ธรรมชาติกับคุณค่าดั้งเดิม
ลิ้มอาหารอร่อยจากธรรมชาติ

เพื่อให้เกิดชื่อเสียงของห้วยแร่จำเป็นต้องมีความเป็นเลิศในสิ่งเหล่านี้ต่อไปด้วย

- (1) สถานที่รองรับนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- (2) การพัฒนาที่มีผลกระทบต่อธรรมชาติน้อย
- (3) โครงสร้างพื้นฐานเพื่อการเดินทางของผู้มาเยือน
- (4) ผู้ต้อนรับที่สามารถให้ข้อมูลข่าวสารและนำทางแก่นักท่องเที่ยวทุกประเภท
- (5) ผลผลิตจากพื้นที่
- (6) เป็นที่ประจักษ์ว่าจุดท่องเที่ยวแห่งนี้มีการบริหารจัดการที่ดี
- (7) แนวโน้มของการเจริญเติบโตของจำนวน/ปริมาณของผู้มาเยือนขึ้นอยู่กับจำนวน

และปริมาณของการมาเยือน นักเดินทางหรือบุคคลที่ไม่ใช่คนในพื้นที่หรือมีประสบการณ์ และมีส่วนในการมาเยือนในระยะเวลายาวนาน

(8) การสร้างภาพจำลองและทางเลือกทางการท่องเที่ยวของชุมชนเกิดขึ้นจากการทดลองการท่องเที่ยวจากกลุ่มผู้มาเยือนแล้วเปิดเวทีในการสะท้อนภาพของการท่องเที่ยวเพื่อการวางแผนการปรับปรุงรูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตลอดจนสร้างทางเลือกให้กับผู้มาเยือน กิจกรรมที่สำคัญของชุมชนคือการร่วมกันดำเนินการวาดภาพแผนที่แสดงภาพรวมของตำบลห้วยแร่เพื่อการวางแผนการท่องเที่ยวต่อไป ซึ่งภาพจำลองได้ชี้ให้เห็นการพัฒนาให้ห้วยแร่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยต้องมีการพัฒนาศักยภาพให้เกิดขึ้น ในด้านต่างๆ คือ (1) กำหนดเส้นทางท่องเที่ยวตามคลองห้วยแร่ (2) พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวทางเรือ (3) กำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยว (4) พัฒนาขีดความสามารถในการรองรับผู้มาเยือน (5) พัฒนาผู้ขับเรือ (6) การท่องเที่ยวสวนผลไม้ตามฤดูกาล (7) การพัฒนาข้าวหอมกาบหมาก การทำขนมจาก (8) การตกกุ้งหลวงยามค่ำคืน (9) การตั้งกลุ่มรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ

กล่าวโดยสรุป ผลการวิจัยด้านการวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลห้วยแร่ พบว่า

ด้านศักยภาพการท่องเที่ยว ประกอบไปด้วยกิจกรรมที่ทำให้เกิดผลผลิตการพัฒนา ดังนี้

1) กำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวคลองห้วยแครง ผลที่ได้คือได้เส้นทางการท่องเที่ยวคลองห้วยแครงโดยการเล่นเรือในลำคลองและล่องแก่ง ระยะทางยาว 7 กิโลเมตร (ภาพ 20)

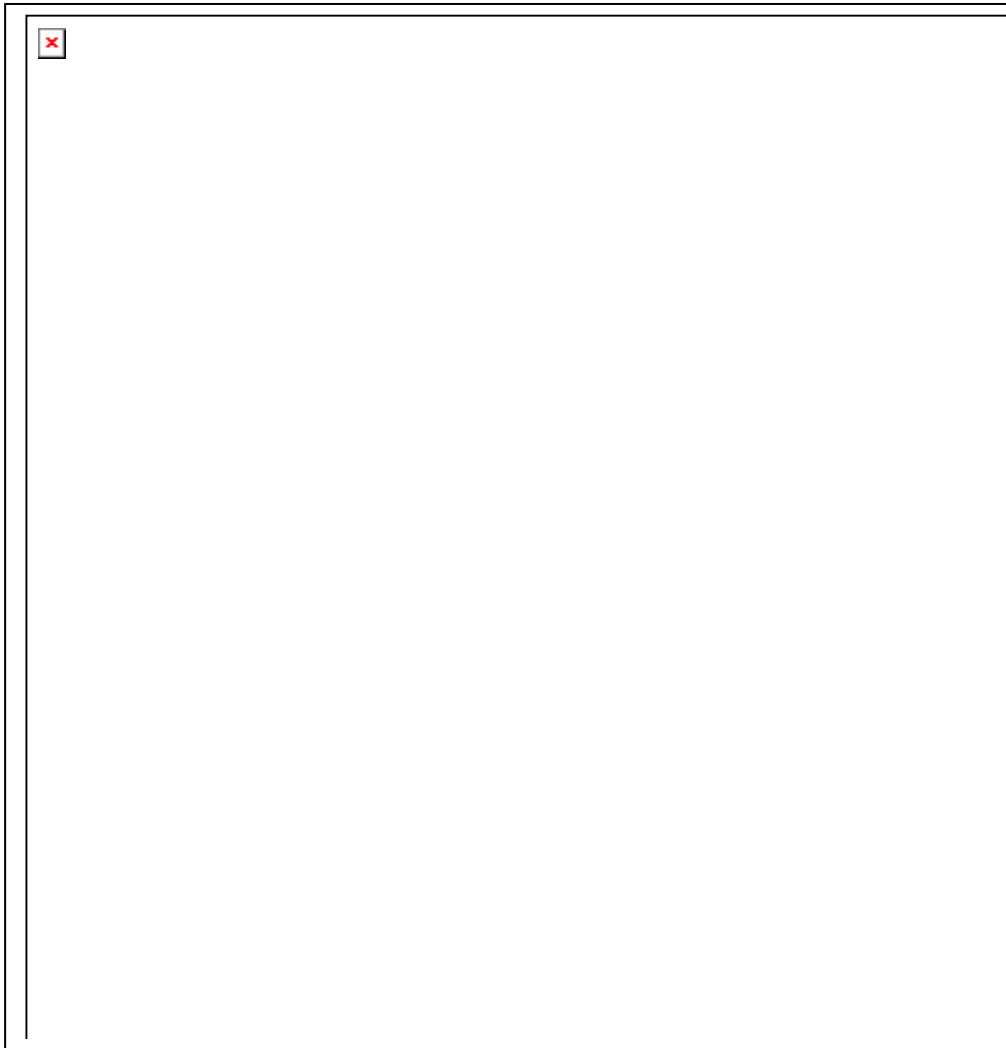
ภาพ 20 สภาพคลองห้วยแครง

2) พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวทางเรือ ผลที่ได้คือ (1) โครงการพัฒนาป้ายบอกทิศทางและชื่อพันธุ์ไม้พื้นเมืองคลองห้วยแครง ผู้รับผิดชอบโครงการคือประธานกลุ่มเรือ (2) โครงการปลูกป่าเสริมริมคลองห้วยแครงผู้รับผิดชอบคือ อบต. ห้วยแครง

3) การกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยว ผลที่ได้คือโครงการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้รับผิดชอบโครงการคือสมาชิกกลุ่มเรือ

4) พัฒนาขีดความสามารถในการรองรับผู้มาเยือนในการจัดการท่องเที่ยว ผลที่ได้คือ (1) โครงการพัฒนาผู้ต้อนรับผู้รับผิดชอบโครงการคือ หน่วยการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอเมืองจังหวัดตราด (2) โครงการบริหารจัดการความเสี่ยงผู้รับผิดชอบโครงการคือ สมาชิก อบต. ห้วยแครง (3) โครงการพัฒนาโฮมสเตย์ ผู้รับผิดชอบโครงการคือประธานกลุ่มโฮมสเตย์ (4) โครงการท่องเที่ยวสวนผลไม้ ผู้รับผิดชอบคือ ประธานกลุ่มผลไม้ (5) โครงการพัฒนาผู้ขับเรือ ผู้รับผิดชอบคือสมาชิกกลุ่มเรือ

และสามารถสรุปเส้นทางและกิจกรรมต่างๆ ได้ดังภาพ 21, 22 และ 23

ภาพ 21 เส้นทางการท่องเที่ยวที่วอดคลองห้วยแร้งระยะทาง 7 กิโลเมตร

ภาพ 22 โฮมสเตย์ท่ามกลางธรรมชาติ

ภาพ 23 การบริหารความเสี่ยงเสื้อชูชีพ

ด้านศักยภาพในด้านภูมิปัญญาพื้นบ้านและการจัดการ ประกอบด้วยโครงการพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้าน ผู้รับผิดชอบโครงการคือประธานกลุ่มอาหาร (ชุมชนได้เสนอกลุ่มอาหารขึ้นในการประชุม ซึ่งได้รับการรับรอง) กิจกรรมประกอบไปด้วยการทำขนมจาก (ภาพ 24) ทำข้าวห่อกาบหมาก (ภาพ 25) และมีกิจกรรมเสริมคือการตกกุ้งหลวง (เป็นเรื่องเกี่ยวกับการประกอบอาหาร)

ภาพ 24 การเรียนรู้ขนมจาก

ภาพ 25 ข้าวห่อกาบหมาก

ด้านศักยภาพในการบริการองค์กร ประกอบด้วย การคัดเลือกสมาชิกเป็นคณะกรรมการ รับผิดชอบโดยเป็นการทำงานในสภามหาวิทยาลัยได้คณะกรรมการดังต่อไปนี้คือ

1) คณะกรรมการด้านนโยบายและการวางแผน มีหน้าที่ในการพิจารณาวางแผน ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวประกอบด้วยกรรมการ 11 คน รองประธาน 3 คน และประธานคือนายประพัฒน์ ฤทธิเดช นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลห้วยแร้ง

2) คณะกรรมการด้านบริหารกำหนดแนวทางการตัดสินใจ มีหน้าที่พิจารณาประเด็นปัญหาและแนะนำแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ประกอบด้วยกรรมการ 10 คน รองประธาน 3 คน และประธานคือนายชูศักดิ์ สิบแสน ประธานกลุ่มเรือ

3) คณะกรรมการด้านบริหารให้เกิดผล มีหน้าที่บริหารจัดการการท่องเที่ยว ประกอบด้วย กรรมการ 10 คน รองประธาน 3 คน และประธานคือนายเสริม ยี่ส่อง รองนายกองจัดการบริหารส่วนตำบลห้วยแร้ง

4) คณะกรรมการด้านเจ้าหน้าที่และผู้ช่วยกลุ่มเป้าหมาย มีหน้าที่ให้บริการอำนวยความสะดวกและช่วยเหลือแก่นักท่องเที่ยวประกอบด้วยกรรมการ 29 คน รองประธาน 3 คน

5.3 รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมกับชุมชนห้วยแร่

ผลการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมกับชุมชนห้วยแร่ครั้งนี้ ได้ประยุกต์ใช้รูปแบบ TOMM (Tourism Optimisation Management Model) ที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแล (Monitoring) ใน 3 เรื่องคือ (1) สภาพที่ให้ผลสูงสุด (2) ตัวชี้วัด (3) ระดับที่ยอมรับได้ ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

1. สภาพที่ให้ผลสูงสุด (Optimal Conditions) จำเป็นต้องมีความสมบูรณ์ สามารถวัดได้ทราบได้ง่าย สิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในการกำกับดูแลนี้ จะช่วยชี้ถึงสภาพแวดล้อมที่การท่องเที่ยวควรดำเนินไป สภาพแวดล้อมจะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบต่อไปนี้ คือด้านเศรษฐกิจ โอกาสของการตลาด สภาพแวดล้อมประสพการณ์ที่เกิดขึ้น และด้านสังคมวัฒนธรรมจากองค์ประกอบทั้ง 5 ด้านดังกล่าว เพื่อให้เกิดการพัฒนาแบบการจัดการท่องเที่ยวที่ชัดเจน โดยมีการพัฒนาด้านสภาพที่ให้ผลสูงสุด การพัฒนาตัวชี้วัดและระดับการยอมรับได้จากการเปิดเวทีชาวบ้านเพื่อมีส่วนร่วมในการพัฒนา

2. ตัวชี้วัด (Indicator) ในการจัดสร้างสภาพที่ดีที่สุดสำหรับเวทีชาวบ้านโดยกำหนดการพัฒนาตัวชี้วัดขึ้นมา พร้อมกับการกำหนดระดับที่ยอมรับได้ ทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมและเห็นกระบวนการ พัฒนารูปแบบที่เป็นกระบวนการ ตลอดจนในด้านการศึกษาตัวชี้วัดซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา เนื่องจากตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลง มีความก้าวหน้า ซึ่งการพัฒนาการศึกษาได้รับการพัฒนาตัวชี้วัดเพื่อให้เกิดความคิดว่าการท่องเที่ยวจะเข้าถึงจุดความสำเร็จในสถานะที่ดีที่สุดได้อย่างไร ตัวชี้วัดจึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นมาตรการอันเป็นรูปธรรมที่ชี้ถึงสถานะที่ให้ผลสูงสุด ซึ่งชาวบ้านช่วยกันคิดสร้างขึ้น

อิมบาค และคนอื่นๆ (Imbach, et al., 1997) ได้กล่าวถึงแนวคิดในการพิจารณากระบวนการและระบบ ทำให้ทราบปัจจัยเพื่อกำหนดตัวชี้วัดคือ

2.1 รายงานของการประชุมเชิงปฏิบัติของกลุ่มองค์กรด้านการท่องเที่ยว และคณะกรรมการหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น กรมป่าไม้ กรมชลประทาน องค์การบริหารส่วนตำบล

2.2 การเปิดเวทีชาวบ้านของชุมชน

2.3 การอภิปรายปัญหาของการดำเนินงานและแนวทางพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

จุดเน้นหนักของการวิจัยนี้ใช้ตัวชี้วัดที่ชุมชนสร้างขึ้นเองจากการเปิดเวทีชาวบ้านโดยมุ่งถึงสถานะที่ให้ผลสูงสุด

3. ระดับที่ยอมรับได้ (Acceptable Range) ระดับที่ยอมรับได้คือระดับที่ยอมรับ ซึ่งจำเป็นต้องพัฒนาขึ้นมาใช้กับตัวชี้วัดแต่ละตัว เป็นระดับที่มีความคาดหวังแต่บรรลุความเป็นจริงได้ที่ใช้

ในการวัดตัวชี้วัดแต่ละตัว ซึ่งมีความสอดคล้องกับสถานะที่ให้ผลสูงสุด ในขั้นแรกระดับที่ยอมรับได้สำหรับตัวชี้วัดแต่ละตัวพัฒนาขึ้นมาโดยใช้ข้อมูลเท่าที่มีอยู่ในเวลานั้นๆ ข้อมูลข่าวสารนี้อาจมาจากการวิจัยและการสังเกตในครั้งก่อน และการประมาณการณ์จากประสบการณ์ตลอดจนคณบดีผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขา

ข้อมูลเหล่านี้อาจมาจากแหล่งที่มีการรวบรวมไว้แล้วจากการวิจัย หรือมาจากการสรุปประสบการณ์และการปฏิบัติจริงภาคสนาม เมื่อมีการสร้างความเข้าใจใน 3 เรื่องนี้แล้วผู้พัฒนารูปแบบต้องให้ความสำคัญในเรื่องของกระบวนการจัดการท่องเที่ยว โดยเน้นก่อให้เกิดสถานะที่ให้ผลสูงสุดเพื่อจะได้เกิดความยั่งยืน การดำเนินกิจกรรมใดๆ ก็ตามหากมีหลักฐานของการพัฒนาอย่างชัดเจน โครงการพัฒนาดังกล่าวมีโอกาสสามารถดำเนินไปได้อย่างเป็นระบบ สามารถตรวจสอบได้ ประการสำคัญหากมีการให้ความสำคัญในกระบวนการพัฒนา ตัวชี้วัดพร้อมการกำหนดระดับที่ยอมรับได้ สิ่งที่เกิดตามมาก็คือการพัฒนามาตรฐานการกำกับดูแลที่มีข้อมูลเชิงเปรียบเทียบจะเห็นถึงความแตกต่าง แล้วสามารถวิเคราะห์เรื่องจุดอ่อนจุดแข็ง โอกาสและข้อจำกัดของการพัฒนาได้อย่างแท้จริง

อาจกล่าวได้ว่า การประยุกต์ใช้รูปแบบ TOMM (Tourism Optimisation Management Model) เป็นรูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมในท้องถิ่น โดยเน้นในเรื่องของกระบวนการจัดการให้ความสำคัญอย่างเป็นระบบ แสดงให้เห็นถึงหลักการของการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงก่อนคือการวิเคราะห์บริบท เพราะในการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวจะแสดงถึงศักยภาพของพื้นที่องค์กร ตลอดจนข้อมูลเพื่อสร้างตัวชี้วัดและกำหนดสถานะที่ให้ผลสูงสูดนำสู่ระดับของการยอมรับได้ ผลการวิจัยมีดังนี้

5.3.1 การพัฒนาเกณฑ์และตัวชี้วัดด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผลการวิจัยได้ดำเนินงานเมื่อวันอาทิตย์ที่ 28 มกราคม 2550 โดยเปิดเวทีประชาคมตำบลห้วยแร่ ณ โรงเรียนวัดเขาน้อยวิทยาคม ตำบลห้วยแร่ อำเภอเมือง จังหวัดตราด มีผู้เข้าร่วมจำนวน 95 คน ประกอบด้วยกลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มเรือ กลุ่มสวน และกลุ่มป่าเขาตะโปน พร้อมทั้งสังเกตการณ์จากเครือข่ายอำเภอตราด 2 คน อาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา 2 คน และมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร 1 คน เจ้าหน้าที่จากกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2 คน และผู้ประสานงานแผนงานฯ แสดงให้เห็นว่า การจัดทำตัวชี้วัดนี้ต้องมาจากชุมชนโดยตัวชี้วัดจะต้องครอบคลุมด้านเศรษฐกิจ โอกาสทางการตลาด สิ่งแวดล้อม สังคม และตัวชี้วัดที่สร้างขึ้นนั้นต้องยอมรับได้ กระบวนการในขั้นตอนนี้ ได้ชี้แจงการพัฒนาตัวชี้วัดแต่ละตัวมีมาตรฐานของข้อมูลในการกำหนดชุมชนบ้านห้วยแร่ได้กำหนดมาตรฐานในการพิจารณาตัวชี้วัดที่เหมาะสม (ตาราง 19)

ตาราง 18 ขั้นตอนการพัฒนาตัวชี้วัดที่เหมาะสมกับหัวข้อเรื่อง

มาตรฐาน	คำอธิบาย	ตัวอย่าง
1. ระดับความสัมพันธ์กับกิจกรรมที่แท้จริงของการท่องเที่ยว	ตัวชี้วัดต้องมีความสัมพันธ์ชัดเจนกับกิจกรรมการท่องเที่ยว	จำนวนสัตว์น้ำประเภทปลาในคลองห้วยแครงซึ่งมีความสำคัญในฐานะเป็นตัวชี้วัดมากกว่าสัตว์ประเภทอื่นๆ
2. ความถูกต้อง	ตัวชี้วัดต้องแสดงถึงสภาพที่พึงปรารถนาอย่างแท้จริง	จำนวนเรือที่สามารถใช้ความปลอดภัยกับนักท่องเที่ยว
3. ธรรมชาติประโยชน์	ตัวชี้วัดมีคุณค่ามากกว่าถ้าทำให้เกิดมโนภาพเพิ่มขึ้น	จำนวนผู้มาเยือนมีธรรมชาติประโยชน์ต่อชุมชนทั้งด้านนำมาซึ่งรายได้ และชื่นชมในวัฒนธรรม
4. ข้อมูลที่มีอยู่	ตัวชี้วัดคุณค่า เป็นข้อมูลที่มีอยู่แล้ว และสามารถเข้าถึงได้โดยไม่ต้องรวบรวมใหม่ทั้งหมด	จำนวนของสัตว์น้ำที่มีอยู่เดิมชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ที่มีอยู่ และเปรียบเทียบกับจำนวนสัตว์น้ำหลังจากมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น
5. ค่าใช้จ่าย	ตัวชี้วัดแต่ละตัวต้องมีบุคลากรเพิ่มขึ้น เพื่อการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล	ระดับของการว่าจ้างงานด้านการท่องเที่ยวโดยตรง จะประมวลข้อมูลได้โดยค่าใช้จ่ายต่ำกว่าการดูแลผลผลิตของการท่องเที่ยวจากการขายของเพื่อตอบสนองต่อนักท่องเที่ยว

กระบวนการวิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1) การระดมสมอง “สิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวของห้วยแครงคืออะไร ทั้งระดับบุคคล ครัวเรือน และชุมชน” โดย

- (1) ให้ผู้เข้าร่วมเขียนแสดงความคิดเห็นใส่กระดาษ 1 ประเด็นต่อ 1 แผ่น
- (2) จับคู่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน หากประเด็นใดเหมือนกันให้เลือกมา 1 บัตรคำ
- (3) จับกลุ่ม 4 คน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน จากนั้นให้เขียนประเด็นที่ไม่ซ้ำกัน ลงบัตรคำละ 1 ประเด็น
- (4) จับกลุ่ม 8 คน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน จากนั้นเลือกประเด็นที่ไม่ซ้ำกัน เขียนลงบัตรคำๆ ละ 1 ประเด็น
- (5) ตัวแทนนำเสนอผลการพูดคุยที่ละกลุ่ม โดยกลุ่มที่นำเสนอหลังให้นำเสนอประเด็นที่ไม่ซ้ำกับกลุ่มแรก
- (6) นำบัตรคำที่ได้ไปติดบนบอร์ดจากนั้นจัดกลุ่มของคำตอบที่ได้เป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มนโยบาย กลุ่มเศรษฐกิจ กลุ่มสังคมและวัฒนธรรม และกลุ่มทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

2) สร้างตัวชี้วัดการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

(1) แบ่งผู้เข้าร่วมเป็น 4 กลุ่ม และให้เลือกประเด็นสำหรับการแลกเปลี่ยนจาก 4 ประเด็นข้างต้น

(2) แต่ละกลุ่มร่วมกันสร้างตัวชี้วัดแต่ละด้าน โดยวิทยากรเตรียมตารางการสร้างตัวชี้วัดและตัวอย่างการสร้างตัวชี้วัดให้แต่ละกลุ่ม (ตาราง 20)

ตาราง 19 การสร้างตัวชี้วัดด้านสิ่งแวดล้อม

ด้านใด	เกิดอะไรขึ้น	เกิดอย่างไร	เกิดกับใคร	รู้ได้อย่างไร	เกิดระดับใด
สิ่งแวดล้อม		- สามารถให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวได้	คนช่วยแรง	สื่อบุคคล	บุคคล/ครัวเรือน
		- เกิดจิตสำนึกเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม	คนช่วยแรง	สื่อเอกสาร	บุคคล/ครัวเรือน
		- ได้ประสบการณ์การเข้าถึงธรรมชาติ	นักท่องเที่ยว	ขยะน้อยลง	แบบสอบถาม

(3) อภิปรายกลุ่มเพื่อสร้างตัวชี้วัดในแต่ละด้าน (วิทยากรเขียนประเด็นในแต่ละด้านเพิ่มเติมเพื่อให้ครอบคลุมสำหรับการสร้างตัวชี้วัดในแต่ละด้าน โดยเฉพาะด้านนโยบายซึ่งมีประเด็นที่ได้จากกลุ่มผู้เข้าร่วมน้อย)

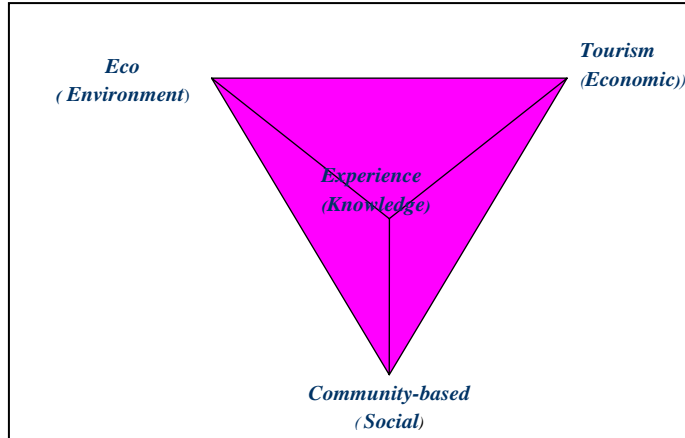
(4) ตัวแทนแต่ละกลุ่มนำเสนอ

การสร้างตัวชี้วัดในแต่ละด้านนั้นและกลุ่มทำได้ 3-4 ประเด็น เช่น

กลุ่มสิ่งแวดล้อม ให้กล่าวถึงการเข้าถึง กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ปริมาณสัตว์น้ำ กลุ่มเศรษฐกิจ รายได้ทางตรงและทางอ้อม จำนวนคนที่มาเที่ยว ระยะเวลาที่อยู่ช่วยแรง ปริมาณการเติบโต การจ้างแรงงาน การใช้ข้อมูลทางตลาด การรณรงค์โฆษณา

กลุ่มสังคม วัฒนธรรม กล่าวถึงการเรียนรู้วิถีความเป็นอยู่ของชุมชน โดยการให้ความรู้ ข้อมูลพื้นฐานของตำบลช่วยแรงให้คนในชุมชนก่อน จากนั้นคนในชุมชนก็จะสามารถถ่ายทอดเรื่องราวให้กับนักท่องเที่ยวได้ กลุ่มด้านนโยบาย ซึ่งกล่าวถึงการให้การสนับสนุนขององค์กรบริหารส่วนตำบลต่อกิจกรรมของชุมชน

ผลของการเปิดเวทีประชาคม เพื่อพัฒนาสถานะที่ให้ผลสูงสุด โดยการสร้างตัวชี้วัดและกำหนดระดับที่ยอมรับได้โดยชุมชน

ภาพ 26 การจำแนกตัวชี้วัดการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

(ที่มา: Armstrong, Hou, Malvar, Mclean & Prestiaux, 2008)

ผลของการสร้างตัวชี้วัดนี้ได้ดำเนินการตามแนวทางของทฤษฎี TOMM ที่กำหนดให้เกิดสถานะสูงสุดในด้าน (1) เศรษฐกิจ และโอกาสทางการตลาด (2) ด้านสภาพแวดล้อม (3) ประสิทธิภาพที่ได้รับ (4) ด้านสังคมวัฒนธรรม ต้องประกอบไปด้วยตัวชี้วัดและระดับที่ยอมรับได้ ซึ่งจะเป็นความสมบูรณ์ของการสร้างรูปแบบการจัดการในด้านการท่องเที่ยว

องค์ประกอบของการจัดกระบวนการเพื่อสร้างรูปแบบสถานะที่ให้ผลสูงสุดในการจัดการด้านการท่องเที่ยวช่วยแรงในด้านต่างๆ สามารถสรุปได้ดังตาราง 21

ตาราง 20 สรุปสถานะด้านต่างๆ ที่ให้ผลสูงสุดต่อการจัดการการท่องเที่ยวช่วยแรง

สถานะที่ได้ผลสูงสุด	ตัวชี้วัด	ระดับที่ยอมรับได้
ด้านเศรษฐกิจ		
1. เวลาที่นักท่องเที่ยวใช้ที่ช่วยแรง	- ตัวเลขเฉลี่ยตลอดปีของการมาพักผ่อน	2-3 คืน
2. การเติบโตของการท่องเที่ยว	- การเติบโตเฉลี่ยตลอดปี	4-10%
3. การเติบโตในการจ้างงานการท่องเที่ยว	- ค่าใช้จ่ายต่อคนของนักท่องเที่ยว	ยังไม่ชัดเจน
4. การผันผวนของจำนวนนักท่องเที่ยวที่ยังทำให้กิจกรรมเป็นไปโดยปกติ	- การเติบโตของการท่องเที่ยวต่อปี	+หรือ- 1-3% ต่อปี

ตาราง 20 (ต่อ) สรุปสถานะด้านต่างๆ ที่ให้ผลสูงสุดต่อการจัดการการท่องเที่ยวห้วยแครง

สถานะที่ได้ผลสูงสุด	ตัวชี้วัด	ระดับที่ยอมรับได้
โอกาสทางการตลาด		
1. ใช้ข้อมูลทางการตลาดเพื่อช่วยการสร้างโอกาส	- โครงการทางการตลาดการท่องเที่ยว	50-100%
2. บุรณาการในเรื่องของโครงการทางการตลาด	- ความถี่ของการรณรงค์ทางการตลาด	50-100%
3. ความดึงดูดใจในทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่มีต่อตลาดภายในประเทศ	- นักท่องเที่ยวที่ได้รับความดึงดูดใจทางวิถีชีวิตวัฒนธรรมและธรรมชาติ	60-80%
ด้านสภาพแวดล้อม		
1. การเข้าถึงพื้นที่ธรรมชาติ	- สัดส่วนของผู้นำเที่ยวที่เข้าถึงพื้นที่	เพิ่ม 0-5% ต่อปี
2. กระบวนการทางนิเวศได้รับการดำรงรักษาไว้หรือทำให้ดีขึ้น	- ผลรวมของปริมาณต้นไม้ในพื้นที่ของการท่องเที่ยว	เพิ่ม 0-5% ต่อปี
3. ปริมาณของสัตว์น้ำที่สำคัญที่เป็นที่ดึงดูดใจ	- จำนวนของปลา	คงที่หรือเพิ่มตามปกติ
4. การใช้พลังงาน การใช้น้ำ	- การใช้พลังงาน - การใช้น้ำ	3-7 กิโลวัตต์ : 1 วัน น้ำ 20-40 ลิตร/วัน
ประสบการณ์ที่ได้รับ		
1. การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ไปโดยสภาพความเป็นจริงอย่างแท้จริง	- สัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่เกิดความรู้อะไรและได้รับประสบการณ์ใกล้เคียงกับธรรมชาติ	65-100%
2. ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวที่รู้ถึงความมีลักษณะพิเศษของห้วยแครงต่างออกไปจากพื้นที่อื่นของห้วยแครง	- สัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่คิดว่าประสบการณ์ที่ได้รับนี้เกิดขึ้นเฉพาะที่ห้วยแครงเท่านั้น	70-100%
3. นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ได้รับความพึงพอใจเมื่อจากห้วยแครงไป	- สัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่รู้สึกพึงพอใจ	80-100%
ด้านสังคมวัฒนธรรม		
1. ชุมชนคิดว่ามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการท่องเที่ยว	- สัดส่วนสมาชิกในชุมชนที่เชื่อว่ามีส่วนร่วมผลักดันการท่องเที่ยวในลักษณะที่ตนเองเห็นดีด้วย	70-100%
2. ชุมชนมีความรู้สึกคิดว่าการท่องเที่ยวมีส่วนช่วยในการดำรงชีวิตที่เป็นปกติสุขและเป็นสิ่งที่ดี	- สัดส่วนของสมาชิกชุมชนที่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว	70-100%

ตาราง 20 (ต่อ) สรุปสถานะด้านต่างๆ ที่ให้ผลสูงสุดต่อการจัดการการท่องเที่ยวห้วยแร่

สถานะที่ได้ผลสูงสุด	ตัวชี้วัด	ระดับที่ยอมรับได้
3. ชุมชนคิดว่าสามารถเข้าไปยังพื้นที่เป็นธรรมชาติเพื่อการพักผ่อน โดยตัวเองบ้าง	- สัดส่วนของสมาชิกของชุมชนที่เชื่อว่า มีพื้นที่ที่จะเข้าไปได้อันเป็นพื้นที่ๆ นักท่องเที่ยวมีโอกาสเข้าไปได้น้อย	80-100%

จะเห็นได้ว่า การพัฒนารูปแบบการจัดการซึ่งมุ่งเน้นการสร้างตัวชี้วัดที่ให้ผลสูงสุดในองค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน สิ่งที่จะต้องพัฒนาตัวชี้วัด และการให้ความสำคัญในระดับที่ยอมรับได้ (Acceptable Range) เมื่อมีการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ทำให้เกิดรูปแบบของการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน และมีขีดความสามารถนำไปประยุกต์ปรับใช้ในการพัฒนารูปแบบการจัดการสำหรับต่างพื้นที่ได้

ผลการวิจัยรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมกับชุมชนห้วยแร่ โดยใช้แนวคิดทฤษฎีของ TOMM (Tourism Optimisation Management Model) สามารถสรุปได้ดังนี้

สถานะที่ให้ผลสูงสุดด้านเศรษฐกิจ จากการทำตามทฤษฎีของ TOMM และได้ผลนำมาใช้สำหรับห้วยแร่จากการเปิดเวทีของชุมชน ชุมชนมองด้านเศรษฐกิจถึงโอกาสการจ้างงานเพิ่มขึ้น ในลักษณะที่เป็นรายได้เสริมจากอาชีพเดิมที่มีอยู่แล้ว โดยไม่หวังว่าการท่องเที่ยวในอนาคตอันใกล้จะเป็นรายได้หลัก ก็แต่คำนึงถึงโอกาสในอนาคตโดยคำนึงถึงศักยภาพทางการรองรับของชุมชน และพฤติกรรมความต้องการของผู้มาเยือนซึ่งจะเข้ามาพักในห้วยแร่โดยเฉลี่ยประมาณ 2 คืนเท่าที่ได้สำรวจข้อมูลผู้มาเยือนกลุ่มทดลองในระยะที่ผ่านมา จากจำนวน 560 คน ในปี 2550 ซึ่งเป็นตัวเลขตลอดปีในช่วงของการทดลองการท่องเที่ยวปีแรกของห้วยแร่ โดยมีค่าใช้จ่ายค่าใช้จ่ายต่อคนคือค่าโฮมสเตย์คนละ 200 บาท (พร้อมอาหารเช้า) ค่ารถเรือและล่องแก่งคนละ 250 บาท ค่าอาหารกลางวันข้างหอกาบหมาก 50 บาท ค่าอาหารเย็น 75 บาท สำหรับนักศึกษาคนละ 100 บาท สำหรับบุคคลทั่วไปคนละ 575-600 บาท

ชุมชนได้กำหนดระดับที่ยอมรับได้ของการมาพักแรมว่าสามารถรับได้ในการพักแรมระหว่าง 2-3 คืน ซึ่งใกล้เคียงกับความเป็นจริง และถ้าอัตราของผู้มาเยือนเติบโตปีละ 4-10% ก็คิดว่ามีศักยภาพที่รองรับได้ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนต่อไป

ในกรณีที่มีความผันผวนของจำนวนนักท่องเที่ยวที่จะยังทำให้กิจกรรมที่ดำเนินอยู่เป็นไปตามปกติ ถ้ามีการเติบโตหรือลดลง เฉลี่ยต่อปีของนักท่องเที่ยวระดับที่ยอมรับได้อยู่ระหว่าง 1-3% ต่อปี ก็จะไม่เป็นการกระทบกระเทือนสถานภาพที่ดำรงอยู่

โดยสรุปนั้นชุมชนไม่ได้หวังว่าในอนาคตอันใกล้การท่องเที่ยวจะกลายเป็นอาชีพหลักในขณะเดียวกันก็ยังคงใช้ทุนทางธรรมชาติจากฐานทรัพยากรของชุมชน ซึ่งทำให้ชุมชนไม่มีความกังวล

ในเรื่องการลงทุนที่อาจจะเป็นภาระหนักและยังคงยึดมั่นในอาชีพเดิมได้ต่อไป โดยเฉพาะการทำสวนผลไม้ สวนยาง การประมง ซึ่งเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมซึ่งจะดำเนินต่อไป

สถานะที่ให้ผลสูงสุดด้านโอกาสทางการตลาด จากการทำตามการชี้แนะของทฤษฎี TOMM และได้ผลนำมาใช้สำหรับช่วยเร่งจากการเปิดเวทีของชุมชน

การพิจารณาโอกาสทางการตลาดเป็นความคาดหมายเพื่ออนาคตรูปแบบการเกิดสภาวะที่ให้ผลสูงสุดต้องมีโอกาสทางการตลาดเพื่อการติดตาม ในขั้นนี้ข้อมูลอาจจะยังไม่ชัดเจน แต่พิจารณาถึงโอกาสในอนาคต

อย่างไรก็ตามชุมชนยังไม่ได้คิดหรือคาดหมายกันว่าบทบาทของการใช้ข้อมูลทางการตลาด ในการท่องเที่ยวและการวางแผนจะต้องทำอย่างเต็มกำลังหรือเต็มรูปแบบและจำนวนของการรณรงค์ทางการตลาดที่เป็นตัวชี้วัดนั้น ในระดับที่ยอมรับได้คือ 50% - 100% นั้น ก็หมายความว่า เป็นกิจกรรมที่ดำเนินไปตามความสะดวกที่ไม่คาดหวังว่าจะต้องมีความเข้มแข็งหรือทำอย่างมืออาชีพ (100%)

นอกจากนี้ในด้านความพึงพอใจในทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมที่มีต่อภายในประเทศ ที่จะ เป็นสภาวะที่ให้ผลสูงสุด ประกอบด้วยตัวชี้วัดที่พวกเขาได้รับความพึงพอใจในวิถีชีวิต วัฒนธรรม และธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ได้รับความพึงพอใจในระดับที่ยอมรับได้คือ 60% - 80% รวมทั้งจำนวนนักท่องเที่ยวที่จะมาเยือนในระดับการเติบโต 0 - 7% ต่อปี ที่ควรจะได้รับ ความพึงพอใจในระดับเดียวกัน

สถานะที่ให้ผลสูงสุดด้านสภาพแวดล้อม จากการทำตามการชี้แนะของทฤษฎี TOMM และได้ผลนำมาใช้สำหรับช่วยเร่งจากการเปิดเวทีของชุมชน

ส่วนนี้มีความสำคัญต่อช่วยเร่งมากเพราะเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่รักษาธรรมชาติ สภาวะที่ให้ผลสูงสุดคือ การที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปเยือนโดยเข้าถึงธรรมชาติได้มาก ซึ่งตัวชี้วัดคือสัดส่วนเรื่องนี้ ได้มีการกำหนดระดับที่ยอมรับได้คือ 65% - 100% แสดงว่าความคาดหวังคือ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมชมธรรมชาติมากที่สุด

การดำรงรักษาพื้นที่การท่องเที่ยวในระบบนิเวศของตำบลเป็นสภาวะที่ให้ผลสูงสุด โดยตัวชี้วัดคือผลรวมของปริมาณต้นไม้ในพื้นที่ท่องเที่ยว ซึ่งจะต้องมีสัดส่วนการเพิ่มขึ้นของพื้นที่ป่า 0% - 5% จากระยะเวลาที่เริ่มจัดการการท่องเที่ยว ดังนั้นสิ่งที่ตามมาคือชุมชนจะต้องช่วยกันรักษา สภาพพื้นที่ธรรมชาติโดยเฉพาะไม่ให้เสื่อมโทรมลงไป และจะต้องมีกิจกรรมสนับสนุนการปลูกป่าเพิ่ม และส่งเสริมจิตสำนึกในคุณค่าของการรักษาธรรมชาติ

สิ่งดึงดูดใจในอันดับต่อไปคือปริมาณของสัตว์น้ำ สัตว์ป่า ซึ่งเป็นเสน่ห์ดึงดูดใจของ ผู้มาเยือนโดยมีการบำรุงรักษาเอาไว้ ตัวชี้วัดก็คือจำนวนปลาในคลองช่วยเร่งและระดับที่ยอมรับได้คือการเพิ่มขึ้น 0 - 5% ในแต่ละปี ซึ่งสามารถดำเนินไปโดยกิจกรรมส่งเสริมของชุมชน เช่นสร้างที่อยู่

ของปลาให้มากขึ้นโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยการเอาไม้ไผ่มาตัดหักลงด้านข้างมุมลงบริเวณริมคลอง ซึ่งจะกลายเป็นที่อยู่อาศัยของปลาตลอดจนการรณรงค์ไม่ให้มีการนำเอารากไม้ในลำคลองขึ้นมาเพื่อการพาณิชย์ จากนั้นก็จะมีการปล่อยพันธุ์ปลา และกฎเกณฑ์ของชุมชนในเรื่องห้ามจับสัตว์น้ำในฤดูวางไข่ รวมไปถึงการรักษาคันจากและต้นไม้ริมคลองและช่วยให้ปลา กุ้ง มีจำนวนมากขึ้น

ในด้านการเกิดสภาวะที่ให้ผลสูงสุดด้านสภาพแวดล้อมนี้เป็นแก่นปรัชญาสำคัญยิ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั่นคือการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั่นคือการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการดำรงรักษาและฟื้นฟูระบบนิเวศ ตามที่ให้รายละเอียดเรื่องนี้แล้วในบทที่ 2

สภาวะที่ให้ผลสูงสุดด้านประสบการณ์ที่ได้รับจากการทำตามการชี้แนะของทฤษฎี TOMM และได้ผลนำมาใช้สำหรับช่วยเร่งจากการเปิดเวทีของชุมชน

ส่วนนี้เป็นการคำนึงถึงคุณภาพของการท่องเที่ยวที่จะทำให้เกิดสภาวะที่ให้ผลสูงสุดแก่นักท่องเที่ยวในด้านประสบการณ์ที่ได้รับ ซึ่งเป็นความประทับใจความพึงพอใจและความนิยมชมชื่นในการมาเยือนยังพื้นที่ตำบลช่วยเร่งรวมถึงการให้คุณค่าถึงความมีลักษณะพิเศษพื้นที่ท่องเที่ยวตำบลช่วยเร่ง

สภาวะที่ได้ผลสูงสุดในด้านประสบการณ์ที่ได้รับคือการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เกิดความรู้คิดว่าได้มีประสบการณ์กับธรรมชาติใกล้ชิดกับธรรมชาติ ในระดับที่ยอมรับได้คือได้รับการสัมผัสธรรมชาติในระดับ 75 - 100 % ซึ่งเป็นระดับที่สูง

สภาวะที่ได้ผลสูงสุดในด้านประสบการณ์ที่ได้รับคือความรู้ถึงการมีลักษณะพิเศษของช่วยเร่งที่ต่างออกไปจากพื้นที่อื่นๆ ตัวชี้วัดคือความคิดของนักท่องเที่ยวว่าประสบการณ์นี้มีความพิเศษเฉพาะช่วยเร่งเท่านั้นระดับที่ยอมรับได้คือ 70% - 100% เป็นระดับที่สูงซึ่งเกี่ยวกับความภาคภูมิใจและคุณค่าความมีเสน่ห์ของพื้นฐานทรัพยากรทางธรรมชาติของตำบลที่ให้ความรู้สึกพิเศษแก่ผู้มาเยือน

สภาวะที่ให้ผลสูงสุดในด้านประสบการณ์ที่ได้รับคือเมื่อนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะได้รับความพึงพอใจ เนื่องจากช่วยเร่งไปสัดส่วนความพึงพอใจคือตัวชี้วัดและระดับที่ยอมรับได้คือ 80% - 100% ซึ่งเป็นความรู้สึกโดยรวมในด้านดีในระดับที่สูงมากล้วนจะเป็นปัจจัยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของช่วยเร่งต่อไปในอนาคต เมื่อนักท่องเที่ยวได้ไปขยายผลช่วยเร่งประชาสัมพันธน์ ความประทับใจของพวกเขาต่อเครือข่ายอื่นๆ ต่อไป

สภาวะที่ให้ผลสูงสุดด้านสังคมวัฒนธรรม จากการทำตามการชี้แนะของทฤษฎี TOMM และได้ผลนำมาใช้สำหรับช่วยเร่งจากการเปิดเวทีชุมชน

สภาวะที่ให้ผลสูงสุดด้านสังคมวัฒนธรรม พิจารณาถึงบทบาทและผลกระทบที่จะมีต่อชุมชน สิ่งแรกคือชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการท่องเที่ยว ซึ่งมีตัวชี้วัดที่สัดส่วนของสมาชิกในชุมชนที่เชื่อว่ามีส่วนผลักดันการท่องเที่ยวในลักษณะที่ตนเองเห็นดีด้วย ระดับที่ยอมรับได้คือ 70% - 100%

ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนา รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของห้วยแครงซึ่งความรู้สึกรักของชุมชนยอมรับถึงการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในกระบวนการนี้ และในการที่จะพัฒนาต่อไปในอนาคต เรื่องนี้เป็นเรื่องที่มีความสำคัญเพราะเกี่ยวข้องกับการเกิดพลังอำนาจของชุมชน (The empowerment of the community) ซึ่งมีพื้นฐานมาจากการที่ชุมชนเป็นผู้ทำการตัดสินใจ (decision-making) ซึ่งเป็นตัวชี้วัดในเรื่องนี้ ข้อสังเกตในเรื่องนี้จะได้นำมาขยายความในบทต่อไป

สถานะที่ให้ผลสูงสุดประการนี้คือชุมชนมีความรู้สึกคิดว่าการท่องเที่ยวที่มีส่วนช่วยในการดำรงชีวิตที่เป็นปกติสุขและเป็นสิ่งที่ดี ตัวชี้วัดคือสัดส่วนของสมาชิกชุมชนที่คิดว่าได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว ในระดับที่ยอมรับได้คือ 70% - 100% ซึ่งเป็นการได้จากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นตัวแทนของคนตำบลห้วยแครง แสดงว่าการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นจะมีลักษณะของการกระจายผลประโยชน์ที่ได้รับอย่างเท่าเทียมกันและเป็นที่ยอมรับได้ของชุมชน

สถานะที่ให้ผลสูงสุดด้านวัฒนธรรมที่แสดงถึงบทบาทและการมีส่วนร่วมของชุมชนคือชุมชนคิดว่าสามารถเข้าไปยังพื้นที่ธรรมชาติเพื่อการพักผ่อนในพื้นที่ธรรมชาติโดยตนเองบ้าง ซึ่งแสดงว่าผลิตผลของชุมชนห้วยแครงด้านการท่องเที่ยวนี้ สมาชิกของชุมชนเองก็มีส่วนที่สามารถจะได้ชื่นชมและเห็นคุณค่าของฐานทรัพยากรของตนเองอย่างเสมอภาคกับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน ซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์และความเสมอภาคในด้านสังคม ตัวชี้วัดที่สร้างขึ้นใช้สัดส่วนของสมาชิกของชุมชนที่เชื่อว่าพื้นที่ที่จะเข้าไปได้อันเป็นพื้นที่ที่นักท่องเที่ยวมีโอกาสเข้าไปได้น้อย ระดับที่ยอมรับได้คือ 80% - 100% ส่วนนี้เป็นการแสดงความเชื่อมั่นของชุมชนในการรู้ซึ่งถึงธรรมชาติที่อาจนับเป็นพื้นที่พิเศษ ซึ่งอาจใช้เป็นพื้นที่สำรองหรือพื้นที่รองรับการขยายผลจากการท่องเที่ยวต่อไปในอนาคต สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของพื้นที่ที่ยังมีเหลืออยู่

5.3.2 ผลการวิจัยรูปแบบการจัดการสำหรับผู้มาเยือนในการบริหารจัดการผลกระทบทางด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

รูปแบบ TOMM ให้ความสำคัญในเรื่องของการจัดการทั้งของผู้ต้อนรับและผู้มาเยือน สำหรับผู้มาเยือนก็ได้ให้ความสำคัญในเรื่องของขีดจำกัดที่ยอมรับได้ของการเปลี่ยนแปลงคือ LAC (Limits of Acceptable Change) ซึ่งพยายามตอบคำถามว่า “ความเสื่อมลงหรือการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสมหรือยอมรับได้เป็นอย่างไร?” จึงมีการกำหนดขอบเขตของการเปลี่ยนแปลงที่ยอมรับได้ในระบบการวางแผนและพัฒนาหลักการบริหารจัดการให้บรรลุถึงการปกป้องสถานะการเปลี่ยนแปลงเพื่อหาความสมดุลระหว่างการใช้เพื่อนันทนาการและอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยมีระบบการติดตามตรวจสอบ ทั้งนี้ LAC (Limits of Acceptable Change) เกี่ยวข้องกับ VAMP (The Visitor Activity Management Program) ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการบริหารผลกระทบของผู้มาเยือน โดยสร้างขีดความสามารถของการรองรับ (Carrying Capacity) เพื่อให้เกิดภาวะที่เหมาะสมและยอมรับได้ของการเยี่ยมชม

กล่าวคือ VIM (The Visitor Impact Management) เป็นการบริหารจัดการผลกระทบของผู้มาเยือน โดยอาจสร้างข้อกำหนดหรือข้อจำกัดของกิจกรรมของผู้มาเยือน ที่จะมึผลกระทบต่อพฤติกรรมของพวกเขา ในขณะที่ VERP (The Visitor Experience and Resources Protection) ที่มุ่งถึงสภวะทางนิเวศ และสังคมที่พึงปรารถนา โดยการใชข้อมูลเกี่ยวกับชนิดและระดับของการใช้พื้นที่ๆ เหมาะสม โดยตอบปัญหาเกี่ยวกับว่าที่ไหนและเมื่อไรที่การใช้พื้นที่นั้นควรจะเกิดขึ้นและอาจมีโครงการติดตาม ตรวจสอบเพื่อเป็นข้อมูลแก่การบริหารจัดการพื้นที่ต่อไป

ดังนั้น เรื่องของ TOMM LAC VAMP VIM และ VERP จึงนำมาสู่การกำหนดรูปแบบ การจัดการสำหรับผู้มาเยือนในด้านการบริหารจัดการผลกระทบทางด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ซึ่งผลการวิจัยจากการจัดเวทีประชาคมชุมชนห้วยแร่่งเปิดขึ้นเมื่อ 10-11 กุมภาพันธ์ 2550 ที่ศาลา ประชาคม หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยแร่่ง ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยกลุ่มเป้าหมายและกลุ่มผู้มาเยือน ในชั้นทดลอง ซึ่งเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร จำนวน 46 คน รวมกับสมาชิกชุมชน 75 คน ได้ข้อมูลดังนี้

มาตรการสำหรับผู้มาเยือนในการปกป้องทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว

1) ระเบียบการล่องแก่ง

- (1) ห้ามสวมรองเท้าลงเรือ
- (2) ต้องใช้ชูชีพระหว่างอยู่ในเรือ
- (3) ห้ามทิ้งขยะลงในน้ำ (ใส่ไว้ในเรือก่อนเพื่อเอาไปทิ้งภายหลัง)
- (4) ห้ามเก็บหินและพันธุ์พืช ห้ามจับสัตว์ ห้ามยิงนก ห้ามจับแมลงในป่าในคลอง
- (5) ห้ามเดินขึ้นฝั่งไปไกลตามลำพัง เดินได้เฉพาะขอบเขตที่กำหนด
- (6) ห้ามดื่มสุรา
- (7) ขึ้นลงเรือด้วยความระมัดระวัง (เรือจอดนิ่ง ห้ามถีบหัวเรือ)
- (8) เชื้อฟังกนเรือ

2) มาตรการการจัดการของกลุ่มเรือ

- (1) ผู้มาเยือนต้องแจ้งล่วงหน้า 5-7 วัน
- (2) การควบคุมปรับระดับน้ำแจ้งล่วงหน้า 3 วัน
- (3) อายุของผู้มาเยือนต้องไม่น้อยกว่า 15 ปี ถ้าต่ำกว่านี้แต่ไม่ต่ำกว่า 10 ปี

ต้องมีผู้ปกครองดูแล

- (4) มีประกันชีวิตและประกันอุบัติเหตุ (บวกในค่าเรือ) (จะดำเนินการในปี 2552)
- (5) สามารถท่องเที่ยวได้ระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงพฤษภาคม
- (6) เรือลำดับรับนักท่องเที่ยวตามเบอร์เรือ

- (7) เรือทุกลำมีอุปกรณ์ปฐมพยาบาล (จะดำเนินการในปี 2552)
- 3) มาตรการสิ่งแวดล้อมสำหรับกลุ่มเรือ
- (1) ควรป้ายบอกสถานที่ท่องเที่ยวจุดสำคัญให้นักท่องเที่ยวได้รู้จัก
 - (2) ควรทำห้องน้ำที่จุดพักให้นักท่องเที่ยว ประมาณ 2 ห้อง บริเวณแก่ง 3 ชั้น และบริเวณท้ายน้ำตกล่าง
 - (3) คนขับเรือควรมีอุปกรณ์บังแดดให้นักท่องเที่ยว
 - (4) เรือสามารถรับนักท่องเที่ยวได้ประมาณ 60 คน ถ้ารับผู้โดยสารมากกว่านั้น อาจเกิดอันตราย เพราะเรือ 1 ลำ รับผู้โดยสารได้เพียง 2 คนเท่านั้น
 - (5) นักท่องเที่ยวควรเชื่อฟังคนขับเรือเกี่ยวกับความปลอดภัยของตัวนักท่องเที่ยว
 - (6) คนขับเรือห้ามดื่มสุราตอนที่รับนักท่องเที่ยว กลุ่ม 4 (เรือ)
 - (7) อยากให้มีเสื้อชูชีพให้พอกับจำนวนคนที่มาท่องเที่ยว
 - (8) ควรมีห้องน้ำไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ใช้
 - (9) ในเรือควรมีเบาะรองนั่งจะได้นั่งสบายขึ้น ควรขับเรือไปเป็นแถวและไม่แซงกัน
- ภาพที่ได้จากประชุมแสดงไว้ดังนี้ (ภาพ 27 และภาพ 28)

ภาพ 27 การประเมินของผู้มาเยือนจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับผู้ต้อนรับ

ภาพ 28 การมาเยือนของกลุ่มผู้ทำหน้าที่เป็นกลุ่มทดลองจากนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผลของการเปิดเวทีประชาคม

การกำหนดขีดความสามารถในการรองรับ

ผลการวิจัยได้พิจารณาเป็นด้านๆ ไปตามความเหมาะสมได้ดังนี้

1) ด้านขีดความสามารถของการท่องเที่ยวทางเรือ ปริมาณจำนวนเรือที่อยู่ในความดูแล
ของกลุ่มมีอยู่ทั้งหมด 30 ลำ ทำให้สามารถรับนักท่องเที่ยวที่ลงไปล่องแก่งหรือชมธรรมชาติ
คลองห้วยแร้งก็จะมีได้ครั้งละไม่เกิน 60 คน

2) ด้านขีดความสามารถของการพักโฮมสเตย์ เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มโฮมสเตย์
ที่มาสมัครมีอยู่ 15 หลัง หลังหนึ่งที่จะรองรับผู้มาเยือนได้ไม่เกิน 5 คน ดังนั้นจึงสามารถ
รับผู้มาเยือนได้ครั้งละไม่เกิน 75 คน

ระเบียบการพักโฮมสเตย์ มีการสร้างกฎระเบียบดังนี้

1) จำนวนนักท่องเที่ยวที่สามารถรับได้โดยชุมชนครั้งละ 75 คน ถ้าเกิดอาจประสาน
กับหน่วยงานป่าไม้ (อาจรับได้อีก 50 คน)

2) ห้ามเล่นการพนัน

3) การช่วยกันรักษาความสะอาดและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติรอบบ้านพัก

4) ห้ามส่งเสียงดัง

5) ห้ามดื่มสุรา

6) อัตราค่าพักโฮมสเตย์คนละ 200 บาท รวมอาหารเช้า

มาตรการการบริหารจัดการโฮมสเตย์ มีข้อสรุปดังนี้

- 1) รับผู้มาเยือนครั้งละ 75 คน
- 2) จัดโซนพักให้นักท่องเที่ยว
- 3) ดำรวจชุมชนบริการดูแลความปลอดภัย ออกตรวจชุมชน
- 4) ให้ทุกบ้านมีถังขยะรองรับ
- 5) ขอความร่วมมือกับ อบต. เพื่อบริการนักท่องเที่ยว
- 6) จัดสถานที่จอดรถให้เป็นระเบียบ
- 7) ทำป้ายบอกสถานที่ร้านค้า
- 8) จัดตั้งศูนย์ประสานงานหาคณะทำงานรับผิดชอบ

ด้านขีดความสามารถของการชมสวนผลไม้ พบว่าสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะมีสวนผลไม้ภายในพื้นที่ของตัวเอง แต่ระยะเวลาที่เก็บเกี่ยวผลไม้อยู่ในช่วงเดือนมีนาคม – มิถุนายน ซึ่งจะเป็นเวลาที่ผลไม้อุดมและผู้มาเยือนสามารถไปเยี่ยมชมได้ อัตราค่าเยี่ยมชมผลไม้คนละ 50 บาท อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกต จากที่ได้ทดลองขีดความสามารถในการรองรับผู้มาเยือน การเยี่ยมชมสวนผลไม้ ยังไม่มีบทบาทมากนัก เนื่องจากข้อจำกัดด้านระยะเวลาช่วงที่ผลไม้อุดมระหว่างมีนาคม-มิถุนายนนั้น ชุมชนจะไม่ค่อยมีเวลาเพื่อต้อนรับผู้มาเยือน แต่ต้องทำการเก็บผลไม้ และเวลาที่นิยมกันมาชมคลองห้วยแรงแ้งจะอยู่ระหว่างพฤศจิกายน – กุมภาพันธ์ เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเป็นระยะเวลาที่น้ำในคลองไหลมาก กิจกรรมทั้งสองอย่างจึงมีเงื่อนไขเวลาต่างกัน

การจัดประสบการณ์ด้านนันทนาการ และการอนุรักษ์ธรรมชาติ พบว่า มีองค์ประกอบหลายด้านที่ผู้มาเยือนจะเลือกได้ตามเหมาะสมเช่น

- 1) การตกกุ้งหลวงยามค่ำคืน
- 2) เรียนรู้การทำขนมจาก
- 3) ไหว้พระ 4 วัด และชมวัดอุโบราณ
- 4) เดินป่าและปลูกป่าเขาตะโปน
- 5) ชื่นชมวัฒนธรรมเพลงรำพาของชาวบ้าน
- 6) เรียนรู้เรื่องสมุนไพรพื้นเมือง
- 7) ชมการสาธิตการทำข้าวห่อกาบหมาก

จากกระบวนการวิจัยทั้งสามขั้นตอนอันได้แก่

ตอนที่ 1 วิธีการพัฒนาแผนปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ตอนที่ 2 กระบวนการศึกษาศักยภาพของฐานทรัพยากรท่องเที่ยวตำบลห้วยแรงแ้ง

ตอนที่ 3 รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมกับชุมชนห้วยแรงแ้ง

ก่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน (Community Based Tourism) ห่วงรั้งที่มีความเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมทางการท่องเที่ยว ทั้งทางด้านทรัพยากร เศรษฐกิจ สังคม สภาพแวดล้อม และก่อให้เกิดโอกาสทางการตลาด ชุมชนมีความสามารถอันจะเป็น พื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

ในบทที่ 6 จะเป็นการอภิปรายผลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏราชบุรี